

Julkaisukanavahanke 2007-2008

Loppuraportti

Versio: 1.0
Päivämäärä: 22.4.2009

Editorit:

Risto Heikkinen, Pertti Pitkänen & Totti Tuhkanen

Kirjoittajat:

Sami Hautakangas
Risto Heikkinen
Pertti Pitkänen
Lauri Pohjanen
Petra Rutanen
Totti Tuhkanen
Kari Tuononen

Sisällys

Johdanto	4
Termejä	5
Hankkeen taustaa	5
Tavoitteet	6
Organisaatio ja resurssit	7
Tehtävät	9
Esiselvitykset.....	9
Sopimustenhallintaa julkaisuarkistoihin	9
Sopimustenhallintajärjestelmän hankinta	10
Sopimustenhallintajärjestelmän integrointi julkaisuarkistoihin	10
Oikeustietojen kuvailuformaattiselvitys.....	10
Julkaisuprosessien kartoitus	11
Sopimusmallityöpajat	11
Vaihtoehtoinen sopimustenhallinta.....	11
Dr.Elma Oy:n sopimustenhallinnan kehittäminen ja jatkolisenssin valmistelu	12
DSpace-julkaisuarkiston shibbolointi.....	12
Töitä rajapinnoilla	12
Tiedotus	13
Yhteistyö	14
Julkaisukanavahanke – partnerit kertovat.....	14
Helsingin yliopisto	14
Helsingin yliopistossa toteutetut toimenpiteet	15
Toteutumisen arviointi Helsingin yliopistossa.....	15
Jyväskylän yliopisto.....	17
Oulun yliopisto.....	17
Tampereen teknillinen yliopisto.....	19
Taustaa	19
Julkaisukanavahanke	20
Tampereen yliopisto.....	21
Suomen virtuaaliyliopiston palveluyksikkö	22
Miten tilaus syntyi?	22
Haasteena asiakkaan tukeminen palvelun käyttöönottoon	23
Saimmeko ”kansallisen ratkaisun” yhtään askelta lähemmäksi?	24
Lopuksi – mihin päästiin, ja miten tästä eteenpäin?.....	26
Liitteet.....	30
Hankkeessa tuotetut dokumentit.....	30
Hankihakemus	32

Johdanto

Suomen virtuaaliyliopiston kaksivuotinen Julkaisukanavahanke päättyi vuoden 2008 lopussa. Hankkeeseen osallistuivat Jyväskylän yliopisto (koordinoija), Helsingin yliopisto, Oulun yliopisto, Tampereen yliopisto, Tampereen teknillinen yliopisto sekä Suomen virtuaaliyliopiston palveluyksikkö.

Hankkeen tavoitteena oli aineistojen sähköisen julkaisemisen ja jakelun kehittäminen sekä yhteiskäyttöisyyden edistäminen. Työ konkretisoitui etenkin käyttö- ja tekijänoikeussopimusten hallinnan integrointiin julkaisuarkistoihin sekä rajapintojen rakentamiseen muiden järjestelmien suuntaan.

Yhtenä perustavana ideana oli, että aineistoa julkaistaessa voidaan määritellä mm. sen käyttöoikeuksia, kun käytetään dynaamista sopimusmallipohjaa. Vastaavasti aineiston käyttäjä – opiskelija, opettaja, tutkija – saa aineistoa etsiessään hakutulokseen liittyvänä tietona tiivistelmän, jossa kerrotaan, millä ehdoilla aineistoa voi käyttää.

Julkaisukanavahanke oli haasteellinen, tuloksellinen ja opettavainen hanke, jonka jäljet jatkuvat moneen suuntaan hankkeen jälkeen. Tämä raportti kertoo kaikesta tästä.

Hankkeen koordinaattori eli Jyväskylän yliopiston kirjasto on vastannut raportin pääosien kirjoittamisesta ja koko dokumentin toimittamisesta. Pertti Pitkänen ja Risto Heikkinen ovat olleet tässä työntekijöitä.

Luvussa ”Julkaisukanavahanke – partnerit kertovat” kirjoittajia ovat olleet Sami Hautakangas (TaY), Risto Heikkinen ja Pertti Pitkänen (JY), Lauri Pohjanen (TTY), Petra Rutanen (OuY), Totti Tuhkanen (SVYPA) ja Kari Tuononen (HY). Kiitoksia.

Merkittäviä kommentteja, julkaisupohja ja lopullinen editointityö on tullut Suomen virtuaaliyliopiston palveluyksiköstä, kehittämispäällikkö Totti Tuhkaselta. Hänelle kiitos. Kommenteista kiitokset myös muille hankepartnereille.

Raportin lähteet ja liitteet löytyvät dokumentin lopussa olevan luettelon lisäksi myös Julkaisukanavahankkeen sivulta

http://www.vy.fi/index.php?node=vp_kotisivut_vomyke_julkaisukanava_fin.

22.4.2009 Jyväskylässä

Risto Heikkinen

Pääsuunnittelija, Jyväskylän yliopiston kirjasto

Termejä

Apumatti	Helsingin yliopiston kehittämä oppimateriaalien tuotantotyökalu
CARHU	Helsingin yliopiston keskustakampuksen julkaisuarkisto
Doria	Kansalliskirjaston julkaisuarkistopalvelu
DPub	Tampereen teknillisen yliopiston julkaisuarkisto
Dr.M	Dr. Elma Oy:n kehittämä sopimustenhallintajärjestelmä
DSpace	Avoimen lähdekoodin julkaisuarkistojärjestelmä
FinnEduMeta	Suomalainen metatietoformaatti oppimateriaalien kuvailemiseen
HAKA	Suomalaisten korkeakoulujen yhteinen käyttäjätunnistusmenetelmä.
Hilma	Valtionhallinnon julkisten hankintojen ilmoituskanava
JYX	Jyväskylän yliopiston julkaisuarkisto
Nelli	Kansallinen tiedonhakuportaali
ODRL	Open Digital Rights Language, oikeustietojen kuvauskieli
Refereepalveluhanke	Lappeenrannan teknillisen yliopiston koordinoima hanke, jonka tavoitteena on verkko-oppimateriaalien laadunarviointipalvelun kehittäminen kansallisessa virtuaaliyliopistotoiminnassa.
Shibbolointi	Menetelmä käyttäjätunnistuksen liittämiseksi tietojärjestelmään
Sopimustenhallintajärjestelmä	Tietojärjestelmä sopimustiedon ja sopimisprosessien sähköiseen hallintaan
SVY	Suomen virtuaaliyliopisto
SVYPA	Suomen virtuaaliyliopiston palveluyksikkö
Tutka	Jyväskylän yliopiston tutkimusrekisteri

Hankkeen taustaa

Verkko-opetuksen ja oppimateriaalien yhteiskäyttöisyyden edistäminen on ollut Suomen virtuaaliyliopiston strategian 2005 - 2010 yhtenä tavoitteena. Strategista tavoitetta edustava asianomistajaryhmä 2, joka muodostettiin virtuaaliyliopistotoimintaa harjoittavien korkeakoulujen piiristä, analysoi syksyllä 2005 toimialansa suurimpia haasteita ja kehittämiskohteita. Keskeisimmiksi yhteiskäyttöisyyttä ja yhteiskäyttöisten materiaalien tuotantoa vaikeuttaviksi pullonkauloiksi osoittautuivat:

- 1) oppimateriaaleihin liittyvien oikeuksien hallinnan kysymykset
- 2) aineistojen jakelun ja löydettävyyden puutteet
- 3) oppimateriaalien tuottajien meritoitumiseen johtavien laatua varmistavien julkaisutapojen ja menettelyjen (referee-toiminta) puutteet.

Analyysin pohjalta huomattiin, ettei ole olemassa riittävän yksinkertaisia tapoja ja välineitä yliopistoissa tuotettujen oppimateriaalien saattamiseksi yhteiseen käyttöön. Materiaalit ovat vaikeasti löydettävissä. Niiden käytettävyyttä vaikeuttaa usein myös, ettei niiden yhteydestä löydy yksilöityä tietoa siitä, millä ehdoilla materiaali on käytettävissä tai mihin käyttöön se on suunniteltu.

Asianomistajaryhmä 2:n (AOR2) piirissä muodostettiin hankkeisto näiden haasteiden ratkaisuun.

Julkaisukanavahankkeen (Verkko-oppimateriaalien oikeuksien hallinnan, jakelun ja löydettävyyden kehittäminen kansallisessa virtuaaliyliopistotoiminnassa) tavoitteeksi asetettiin ratkaista kohtiin 1 ja 2; oppimateriaalien oikeuksien hallintaan, jakeluun ja löydettävyyteen liittyviä kysymyksiä.

Refereepalveluhankkeen tehtäväkenttää oli kohta 3: Oppimateriaalien tuottajien merittämiseen johtavien laatua varmistavien julkaisutapojen ja menettelyjen (referee-toiminta) puutteet. Hanketta koordinoi Lappeenrannan teknillinen yliopisto.

Tavoitteet

Julkaisukanavahankkeen yleisenä tavoitteena oli aineistojen sähköisen julkaisemisen ja jakelun kehittäminen sekä yhteiskäyttöisyyden edistäminen. Erityisinä tavoitteina oli:

- luoda teknisesti tuettu julkaisuprosessi joka helpottaa korkeakouluissa tuotettavien verkko-oppimateriaalien tekijän- ja käyttöoikeussopimusten tekemistä, mahdollistaa oikeuksien sähköisen hallinnoinnin ja tukee oppimateriaalien kontrolloitua jakelua.
- tuottaa suosituksia ja pelisääntöjä yhteiseen käyttöön sekä testata yhteisiä käytänteitä ja niitä tukevia tietojärjestelmäratkaisuja (pilotointi).
- yhdistää sopimustenhallintajärjestelmä ja julkaisuarkisto tavoitteena mahdollisuus määritellä aineistoa julkaistaessa mm. sen käyttöoikeuksia käyttäen dynaamista sopimusmallipohjaa; aineistoa haettaessa käyttäjä vastaavasti saa julkaisuarkiston kautta näkyviin tiivistelmän jossa kerrotaan, millä ehdoilla aineistoa voi käyttää.

Kokonaistavoitteena oli:

- sähköisten aineistojen joustava ja esteetön käyttö suomalaisissa korkeakouluissa. Aineistojen löydettävyyden, saavutettavuuden ja esteettömyyden tavoitetaso katsottiin toteutuneeksi julkaisuarkistoratkaisuissa, joissa verkko-oppimateriaalit ovat Kansalliskirjaston Nelli-portaalin kautta haettavissa aineiston käyttöoikeus- ja laadunarviointitiedoin kuvattuina.

Tavoitteisiin pääsemiseksi oli tarkoitus hyödyntää mahdollisimman paljon olemassa olevia yliopistojen tietojärjestelmiä ja mm. kirjastoverkossa käyttöön otettuja ratkaisuja keskitetyssä tiedonhaussa (NELLI-portaali) ja digitaalisten aineistojen hallinnassa (julkaisuarkistot).

Organisaatio ja resurssit

Julkaisukanavahanke oli luonteeltaan verkostomainen yhteishanke, johon osallistui kuusi organisaatiota:

Helsingin yliopisto (HY)
 Jyväskylän yliopisto (JY)
 Oulun yliopisto (OuY)
 Suomen virtuaaliyliopiston palveluyksikkö (SVYPA)
 Tampereen teknillinen yliopisto (TTY)
 Tampereen yliopisto (TaY)

Hanketta koordinoi Jyväskylän yliopisto (kirjasto). Koordinaattorina toimi pääsuunnittelija Risto Heikkinen 01/2007 - 08/2008 ja projektisuunnittelija Pertti Pitkänen 09/2008 - 12/2008. Pitkänen toimi koko hankekauden hankkeen piiriin palkattuna kokoaikaisena henkilöresurssina. Hanketöitä teki Jyväskylässä myös harjoittelija Sirpa Vauhkala (01/2007 - 08/2007).

Partnereista koostuva projektiryhmä oli taho, joka linjasi hankkeen etenemistä. Siihen kuuluivat vakiojäseninä:

Kari Tuononen (HY)
 Pertti Pitkänen, Risto Heikkinen (JY)
 Mika Paakkanen (v. 2007), Petra Rutanen (v. 2008) ja Juha Aittakumpu (OuY)
 Totti Tuhkanen (SVYPA)
 Sami Hautakangas, Jukka Tuomela ja Stefan Oino (v. 2008) (TaY)
 Lauri Pohjanen (TTY)

Projektiryhmällä oli hankekautena kaikkiaan 16 kokousta. Niitä pidettiin saman pöydän ääressä tai video- tai acp-yhteyksin (Adobe Connect Pro). Kokousasiakirjat ovat osoitteessa http://www.vy.fi/?node=vp_kokousymparisto_fin&action=focus&kokousryhma=17.

Hankkeella oli käytössään resursseja sopimustenhallintajärjestelmän hankintaan ja käyttöönottoon. Järjestelmän toimittajaksi valittiin kilpailutuksen kautta Dr.Elma Oy. Dr.M-ohjelmiston käyttöönottoon perustettiin kevyt projektiorganisaatio, joka koostui projektipäälliköistä, projektiryhmästä ja ohjausryhmästä. Projektipäälliköinä toimivat tilaajan puolesta Risto Heikkinen (varalla Pertti Pitkänen) ja toimittajan osalta Eetu Luoma (varalla Joonas Kesäniemi). Projektiryhmään kuuluivat projektipäälliköiden lisäksi Joonas Kesäniemi, Pertti Pitkänen, Tuomas Solismaa ja Sirpa Vauhkala. Projektin ohjausryhmän muodostavat projektipäälliköt sekä hankepartnereita edustava Totti Tuhkanen (tai Sami Hautakangas).

Koko hankkeen ohjausryhmänä toimi, projektin alullepannut taho, Suomen virtuaaliyliopiston Asianomistajaryhmä AOR2, puheenjohtajanaan Annikka Nurkka (Lappeenrannan teknillinen yliopisto).

Keskeisiä sidosryhmiä ja yhteistyötahoja olivat Refereepalveluhanke, Kansalliskirjasto ja muut yliopistokirjastot, yliopistojen tietohallinto sekä Tieteen tietotekniikan keskus CSC. Hankkeella oli myös kytkökset HAKA-käyttäjähallinnan infrastruktuurin sekä Open Access -toiminnan kehittämiseen.

Julkaisukanavahanke sai opetusministeriöltä rahoitusta 80 000 € kummallekin hankevuodelle. Rahoitusta haettiin kolmelle vuodelle.

Tämä hankerahoitus käytettiin seuraavasti:

Hankepartnereille palkkoihin ja tilakuluihin 95 000 €, josta 50 000 € Jyväskylän yliopistoon projektisuunnittelijan palkkoihin ja tilakuluihin

Dr.Elma Oy:ltä hankitun sopimustenhallintajärjestelmän lisenssiin sekä räätälöintityöhön, jolla sopimustenhallintajärjestelmää kehitettiin julkaisuarkistotoimintaan sopivaksi sekä sopimusmallien tekoon liittyvä työhön 46 000 €

Muihin kuluihin (sis. mm. matkat, koulutusvideo, esitteet, kokouskulut, hankkeen yleiskulut) 19 000 €

Tampereen teknillinen yliopisto sai 3 500 € CSC Tieteen tietotekniikan keskukselta sisarhankkeeseen Julkaisukanavahankkeen DSpace-julkaisuarkiston shibbolointi.

Hankeorganisaatiot osallistuivat projektiin merkittävällä omavastuuosuudella. Peruslinjauksena oli se, että 60 % työ- ja tilakuluista meni OPM:n hankerahoituksesta ja loput oli organisaatioiden omavastuuta eli virkatyötä. Hankerahoitusta jaettiin partnereille tämän linjauksen mukaisesti.

Omavastuuosuuteen kuului mm. hankkeen koordinointi, paikallinen koordinointi hankeorganisaatioissa, muu paikallinen kehitystyö ja arkistojen ylläpito. Omavastuun piiriin kuului myös OPM-rahoitteisen työn kulujen täydentäminen, niin että tekijät saivat hankekauden aikana tulleiden palkankorotusten mukaisen korvauksen työstään. Suomen virtuaaliyliopiston palveluyksikkö toimi hankkeessa kokonaan omarahoitteisesti ilman OPM:n hankerahoitusta.

Hankkeen alussa työ jaettiin rahoitusta saavien osapuolten kesken ja suunnitellun tehtäväjaon vaatimien resurssien mukaisesti henkilökuukausiksi seuraavasti (sis. sekä OPM-rahoitteisen työn että omavastuisen työn):

JY	28
HY	7,5
OuY	5,5
Tay	6,5
TTY	5,5 htk:a.

Em. jako oli suunnitelma. Hankkeen aikana tapahtui resurssien siirtoa siten, että HY ja OuY siirsivät vuonna 2007 käyttämättömiä OPM-rahoitteisia resursseja hankkeen yleiseen käyttöön (tällä siirrolla saatiin Dr.Elma Oy:ltä ostettava työ kustannettua täysin

OPM-rahoitteisesti). Hankkeen koordinoiti JY:ltä arvioitua enemmän resursseja, tämä hoidettiin kasvattamalla omavastuuosuutta. Samoin JY:n htk:en osuutta hankkeessa kasvatti harjoittelijan saaminen mukaan hanketyöhön.

Tehtävät

Hankkeen päätavoitteena oli aineistojen, etenkin verkko-oppimateriaalien, sähköisen julkaisemisen ja jakelun kehittäminen varsinkin yhteiskäyttöisyyden näkökulmasta. Käytännössä tavoite pyrittiin toteuttamaan hankkimalla ja ottamalla käyttöön sopimustenhallintajärjestelmä ja integroimalla se toimimaan yhdessä oppimateriaalien ja muiden aineistojen tallennuspaikkana toimivien julkaisuarkistojen kanssa. Hankkeen päätehtävä oli näiden kahden järjestelmän integrointi partnereille rakennettavissa pilottijärjestelmissä. Lisäksi suoritettiin joukko muita hanketta tukevia tehtäviä, joilla edistettiin aineistojen löydettävyyttä ja saavutettavuutta. Seuraavissa kappaleissa on kuvattu hankkeen sisältämät tehtäväkokonaisuudet.

Esiselvitykset

Vuonna 2006, ennen hankkeen varsinaista aloitusta, tehtiin kolme esiselvitystä Virtuaaliyliopiston asianomistajaryhmä 2:n toimesta: *Tekijänoikeustilanne yliopistoissa (5/2006)* perustui saman vuoden alussa tehtyyn, yliopistojen hallintojohtajille, lakimiehille ja SVY-yhdyshenkilöille suunnattuun kyselyyn. Selvitys toi ilmi, että sähköinen sopimushallinta on yliopistoissa vielä harvinaista. Selvityksen toimenpide-ehdotuksissa päädyttiin mm. suosimaan em. sopimustenhallintaa, joka tuottaa keskitetyn arkistoinnin, yhtenäisen sopimuspolitiikan ja ajantasaisen seurannan edut.

Hankkeen aihetta fokusoi tarkemmin selvitys *Sopimustenhallintajärjestelmien hankintatilanne yliopistoissa (10/2006)*. Se osoitti, että korkeakouluissa keskitytään sopimustenhallinnossa lähinnä arkistointivaiheeseen. Sopimisen hallintaan käytettävää järjestelmää ei ollut korkeakoululuissa vielä käytössä eikä sen hankintaa näköpiirissä. Julkaisukanavahankkeelle olisi siis tilausta eikä siinä tehtävä järjestelmäkehitys olisi päällekkäistä olemassa olevien järjestelmien kehittämisen kanssa.

Selvitys yliopistojen materiaaliarkistoista ja mediapalvelimista (12/2006) kartoitti materiaaliarkistojen ja mediapalvelinten palveluprofiileita ja yhteentoimivuuden edellytyksiä ja antoi hankkeelle hyvän kokonaiskuvan tilanteesta mm. julkaisuarkistotoiminnan osalta.

Sopimustenhallintaa julkaisuarkistoihin

Hankkeen lähtökohtana tietojärjestelmien osalta oli, että julkaisuarkistoalusta, johon verkko-oppimateriaaleja ja muita aineistoja tulitaisiin tallentamaan, olisi ilmainen, open source -pohjainen DSpace www.dspace.org. Sitä käytettiin tai oltiin käyttönottamassa laajasti Suomessa korkea- ja ammattikorkeakouluissa. Sähköiseen sopimustenhallintaan ei ollut tällaista avointa järjestelmää. Se oli ostettava hankkeen käyttöön.

Sopimustenhallintajärjestelmän hankinta

Järjestelmä hankittiin käyttäen kilpailutusmenettelyä. Tarjouspyyntö lähetettiin kolmelle potentiaalisella toimittajalle 8.2.2007 ja julkaisemalla hankintailmoitus Valtionhallinnon julkisten hankintojen ilmoituskanavassa Hilmassa 9.2.2007. Määräaikaan 7.3. mennessä saatiin yhteensä kolme tarjousta. Vertailun perusteella projektiryhmä teki hankintapäätöksen, jossa toimittajaksi valittiin Dr.Elma Oy. Toimittajan kanssa allekirjoitettiin 28.5. sopimus järjestelmän toimittamisesta. Toimitukseen sisältyi ohjelmistolisenssi hankepartnereiden käyttöön hankekaudelle, ohjelmiston ja julkaisujärjestelmän integroinnin suunnittelu ja toteutus yhdessä tilaajan kanssa sekä ylläpitopalvelu.

Sopimustenhallintajärjestelmän integrointi julkaisuarkistoihin

Toteutussuunnitelmassa ohjelmistojen integrointi jaettiin kahteen vaiheeseen. Ensimmäisessä vaiheessa sopimustenhallintajärjestelmä integroitiin JY:ssa rakenteilla olevan JYX-julkaisuarkiston kanssa ja toisessa vaiheessa ohjelmisto oli tarkoitus ottaa käyttöön muiden pilottiarkistojen kanssa.

Lisenssi mahdollisti, että sopimustenhallintajärjestelmä asennettaisiin kaikille partnereille. Käytännöllisemmäksi ratkaisuksi kuitenkin osoittautui, että järjestelmästä oli vain yksi asennus Jyväskylässä, ja johon partnerit pystyivät kytkemään julkaisuarkistonsa.

Sopimustenhallintaa pilotoitiin DSpace-pohjaisissa julkaisuarkistoissa. Helsingin yliopistosta pilotointiin osallistui Keskustakampuksen CARHU-arkisto. Jyväskylästä hankkeessa oli mukana JYX-arkisto ja Tampereelta TTY:n testaus- ja pilotointiarkisto. Myös Oulussa pilotointia lähdettiin toteuttamaan testivaiheessa olevan arkiston kanssa.

Kevään ja kesän 2007 aikana suoritettiin sopimustenhallintajärjestelmän ja julkaisuarkiston integroinnin suunnittelu, toteutus ja testaus JYX-arkiston yhteydessä. Samaan aikaan kehitettiin JYX-arkistoa kohti tuotantokäyttöön siirtymistä. Sopimusjärjestelmärajapinnan kehittämistä jatkettiin syksyllä 2007.

Muilla hankepartnereilla julkaisuarkistojen kehitystyö alkoi paikallisten julkaisuarkistohjelmiston sekä sen ja sopimustenhallintajärjestelmän välisen rajapinnan asennuksilla ja mm. aineistoja koskevalla määrittelytyöllä.

Oikeustietojen kuvailuformaattiselvitys

Sopimustenhallintajärjestelmän hankinnan tueksi tehtiin alkuvuodesta 2007 selvitys, jossa kartoitettiin, mitä XML-kielisiä esitysmuotoja oikeustiedoille on olemassa ja mikä kuvailuformaateista sopisi hankkeen tarkoituksiin parhaiten. Sirpa Vauhkala teki selvityksessä päätyön. Selvityksessä *Oikeuksienhallinnan kuvauskielten vertailuraportti (4/2007)* tarkasteltiin kaikkiaan 6 formaattia ja lopputuloksena oli, että näistä kuvailukielistä ODRL (Open Digital Rights Language) soveltui hankkeen tarkoituksiin parhaiten.

Julkaisuprosessien kartoitus

Hankkeen alkuvaiheessa suoritettiin hankkeeseen osallistuvien yliopistojen julkaisuprosessien kartoittamista ja kuvaamista. Prosessikartoituksen seurauksena pidettiin yhteinen työpaja, jossa hahmoteltiin yleisluontoista kuvaa julkaisuprosessista.

Sopimusmallityöpajat

Jotta sopimus pohjia pystyttiin viemään sopimustenhallintajärjestelmään, ne piti rakentaa eli muuttaa järjestelmän ymmärtämään muotoon. Työ päätettiin toteuttaa vuonna 2008 Dr.Elma Oy:n järjestämissä paikallisissa sopimusmallityöpajoissa. Työpajoissa oli tarkoitus käydä läpi pilotointiin valittuja sopimusmalleja ja siirtää ne sopimustenhallintajärjestelmään.

Eetu Luoma Dr.Elma Oy:stä toimi työpajojen vetäjänä. Ensimmäinen työpaja pidettiin Helsingissä maaliskuussa., jossa oli käsittelyssä Oppix-oppimateriaalitietokannan aineiston julkaisusopimus. Työpajan avustuksella sopimusmalli saatiin siirrettyä järjestelmään. Seuraavat työpajat pidettiin Tampereella huhtikuussa ja Jyväskylässä toukokuussa.

Työpajoista saatujen kokemusten myötä huomattiin ensimmäisen kerran käytännössä, ettei järjestelmä ollut vielä siinä kehitysvaiheessa, että se olisi pystynyt käsittelemään sopimuksia, joissa oli esim. useampia sopimusosapuolia tai joissa sopimuksissa oli asioiden välisiä ehdollisuuksia.

Tämä havainto merkitsi sitä, ettei järjestelmää voitaisi ottaa tuotantokäyttöön. Rakentaminen lopetettiin ja seuraavat pidettäväksi suunnitellut sopimusmallityöpajat peruttiin.

Vaihtoehtoinen sopimustenhallinta

Edellisessä luvussa mainituissa sopimusmallipajoissa tehdyt havainnot johtivat siihen, että sopimustenhallinnan osalta hanke muuttui enemmän kokeelliseksi. Jäljellä olevan hankeajan puitteissa ei voitu päästä sopimustenhallinnan osalta tuotantokäyttöön.

Hankkeessa päätettiin kokeilla vaihtoehtoista sopimusten käsittelyn toteutusta, joka perustui DSpace-ohjelmistoon sisäänrakennetun aineiston lisensiointitoiminnon kehittämiseen. Oletuksena toiminnallisuus tarjosi julkaisijalle mahdollisuuden hyväksyä tai hylätä määrämuotoinen sopimusteksti. Toiminnallisuutta kehitettiin siten, että määrämuotoiseen tekstiin lisättiin elementtejä, jotka mahdollistivat sopimustekstin pienimuotoisen muokkaamisen.

Sopimustenhallintatoteutusten ominaisuuksista tehtiin vertailtu, jossa pyrittiin selvittämään, millainen toteutus vastaisi sopimisen tarpeisiin riittävällä tasolla. Todettiin, että vaihtoehtoinen toteutus tarjoaa riittävät työvälineet luoda ja käsitellä yksinkertaisia sopimuksia, joihin valtaosa yliopistojen julkaisusopimuksista kuuluu. Toisaalta vaihtoehtoinen sopimustenhallinta ei tarjoa kovin monipuolisia työvälineitä eikä riittäviä välineitä monimutkaisten sopimusten hallintaan. Dr.Elma Oy:n järjestelmä puolestaan tarjoaa ainakin teoriassa mahdollisuuden käsitellä monimutkaisempia sopimistilanteita. Myöskään tämä

järjestelmä ei kuitenkaan ratkaise kaikkein monimutkaisimpien sopimusten hallintaan liittyviä haasteita.

Dr.Elma Oy:n sopimustenhallinnan kehittäminen ja jatkolisenssin valmistelu

Perutuista sopimusmallityöpajoista säästynyt raha allokoitiin uudelleen, käytettäväksi sopimustenhallintajärjestelmän kehittämiseen. Samoin tähän käytettiin varoja, jotka oli aikaisemmin suunniteltu sopimustenhallintajärjestelmän julkaisuarkistorajapinnan räätälöintiin, mutta joita ei ollut ehditty tähän työhön käyttää.

Sovittu kehitystyö saatiin Dr.Elma Oy:n toimesta tehtyä vuoden 2008 loppuun mennessä ja hankkeen koordinaattori, JY:n kirjasto hyväksyi työn.

Kehitystyö tehtiin silmällä pitäen järjestelmän jatkokäyttöä. Julkaisukanavahanke ja Dr.Elma Oy valmistelivat sopimuksen järjestelmän lisensioimisesta kolmeksi vuodeksi kotimaisten korkea- ja ammattikorkeakoulujen käyttöön ilman tukipalvelua. Korkeakoulu-yhteisöä edustavaksi tilaajatahoksi määriteltiin Suomen virtuaaliyliopiston palveluyksikkö (SVYPA). Sopimuksen viimeistely, allekirjoitus ja testipalvelun virittely ovat jääneet tehtäväksi hankkeen jälkeen.

DSpace-julkaisuarkiston shibbolointi

TTY toteutti vuonna 2007 julkaisukanavahankkeen osahankkeena HAKA-käyttäjätunnuksen liittämisen DSpace-ohjelmistoon käyttämällä shibboleth-tekniikkaa. Hankkeen dokumentointi ja raportointi löytyvät TTY:n wikipalvelusta osoitteesta http://ao4.ee.tut.fi/projektiviiki/DSpacen_shibbolointi_-hanke. Hanke oli Tieteen tietotekniikan keskus CSC:n HAKA-pilotti. Hankkeen koordinoijana ja päätoteuttajana toimi TTY:n hypermedialaboratorio.

Hankkeessa DSpace-ohjelmiston yhteyteen asennettiin lisätoiminnallisuus, joka mahdollisti käyttäjän kirjautumisen DSpace-arkistoon HAKA-tunnuksilla. Kirjautumisen yhteydessä DSpaceen välitettiin käyttäjään liittyviä attribuutteja kuten rooli (opiskelija/henkilökunta) ja kurssi-ilmoittautumistietoja. Hankkeessa testattiin käyttäjän pääsyn rajaamista materiaaliin vertaamalla toisiinsa tunnistautumisen mukana siirtynyttä kurssitietoa ja materiaalin julkaisemisesta tehtyyn sopimukseen tallennettua kurssikohtaista käyttörajoitetta.

Töitä rajapinnoilla

Hankkeessa tehtiin työtä myös muilla julkaisuarkistojen rajapinnoilla, tavoitteena oli julkaisuarkiston ja muiden relevanttien tietojärjestelmien välisten rajapintojen määrittely ja toteuttaminen. Tutkittavien rajapintojen joukko määriteltiin hankkeen alussa varsin löyhästi. Tavoitteena oli kerätä tietoa, mitkä järjestelmät voisivat olla yhteistoiminnassa julkaisuarkiston kanssa ja toteuttaa olennaisimpia yhteyksiä.

Helsingin yliopisto toteutti oppimateriaalien tuotantotyökalun Apumatin ja Nelli-portaalin välisen tiedonsiirron käyttäen OAI-PMH -rajapintaa. Jyväskylän yliopiston JYX-arkiston

yhteyteen toteutettiin URN-tunnuksen liittäminen materiaalin tietoihin, yliopiston käyttäjätunnistamisjärjestelmän käyttäminen arkiston käyttäjien tunnistamiseen ja valtuuttamiseen sekä metatietojen siirto Nelli-portaaliin SRU-rajapinnan avulla. Tutka-rekisterin (yliopiston tutkimus- ja julkaisutietojärjestelmä) osalta Jyväskylän yliopistossa tutkittiin mahdollisuutta käyttää julkaisutietojen siirtämiseen OAI-PMH-rajapintaa, mutta rajapintaa hyödyntävää toiminnallisuutta ei toteutettu vielä Tutka-rekisteriin. Tampereen teknillinen yliopisto tutki oppimisolustaintegraatiota (Moodle), mutta tietojen siirtämisessä ei edetty toteutuksen asteelle. Hankkeessa osallistuttiin myös verkko-oppimateriaalien arviointitietoa sisältävän Referee-portaalin (Refereepalveluhanke) ja julkaisuarkiston välisen rajapinnan määrittelyyn.

Tiedotus

Hanketta esiteltiin useissa kansallisissa kirjasto- ja IT-alan tapahtumissa ympäri maata. Kansainvälistä näkyvyyttä saavutettiin posteriesityksellä, joka pidettiin Southamptonissa 1. - 4.4.2008 järjestetyssä Open Repositories 2008 –konferenssissa.

Hanketta esiteltiin seuraavissa tilaisuuksissa:

11.1.2007	Julkaisuarkistot-workshop, Helsinki
7.2.2007	SVY Verkostojen palveluksessa -päivä, Turku
19.3.2007	Avoimet verkkosisällöt opetuksessa -workshop, Tampere
21.3.2007	Valtakunnalliset virtuaaliyliopistopäivät, Espoo
28.2.2007	Seminaari avoimesta tiedejulkaisemisesta, Jyväskylä
19.3.2007	eOppimisen klusterin workshop, Tampere
21.4.2007	ITK-konferenssi, Hämeenlinna
23.5.2007	Triangeli-päivät, Tampere
31.10. 2007	Valtakunnalliset IT-päivät, Jyväskylä
14.11.2007	Itäsuomalaista opetusteknologiaa -päivät, Lappeenranta
22.11.2007	Jyväskylän yliopiston kirjaston 95-vuotisjuhlaseminaari, Jyväskylä
1. - 4.4.2008	Open Repositories -konferenssi, Southampton
17.4.2008	ITK-päivät, Hämeenlinna
7.5.2008	Valtakunnalliset virtuaaliyliopistopäivät, Espoo

Sopimustenhallinnalla varustetun julkaisuarkiston käyttöönotosta järjestettiin syksyllä 2007 4 paikallista esittely- ja keskustelutilaisuutta partneriorganisaatioissa (HY, OuY, TaY, TTY).

Jyväskylän yliopisto tuotti Dr.Elma Oy:n kanssa koulutusvideon partnereiden järjestelmien käyttöönoton tueksi ja tiedotustarkoituksiin. Esittelyvideo on nähtävissä JY:n Moniviestin-palvelussa.

Hankkeelle tehtiin verkkosivut Virtuaaliyliopiston sivustoon, ”Yhteiskäyttöiset verkko-oppimateriaalit” -kokonaisuuden alle <http://www.vy.fi/vomyke> --> Julkaisukanavahanke. Sinne on koottu hankkeeseen liittyvää dokumentaatiota. Hankkeen kokousdokumentit julkaistiin SVY:n kokousalueella. Hankkeen ensimmäisen vuoden toiminnasta kirjoitettiin

väliraportti vuoden 2008 alussa. Toukokuussa 2008 saatiin hankkeen esite jakeluun Virtuaaliyliopistopäivillä. Hanketta esiteltiin Virtuaaliyliopiston SVY-tiedotteessa toukokuussa 2006 sekä touko- ja joulukuussa 2008.

Yhteistyö

Julkaisukanavahanke teki yhteistyötä sisarhankkeensa eli Refereepalveluhankkeen kanssa. Yhteistyö koski julkaisuarkiston ja refereepalvelun välisen rajapinnan määrittelyä ja tähän liittyvien prosessien suunnittelua. Tässä tehtiin alustavia hahmotelmia ja demoamista – konkreettisenä ideana oli siis tarjota julkaisuarkistossa olevan referoidun verkko-oppimateriaalin viitetiedosta linkki Refereepalveluun, joka sisältää arvion kyseisestä verkko-oppimateriaalista.

Paitsi että Julkaisukanavahanke antoi hyvin pontta partnerien paikallisten julkaisuarkistojen kehitystyöhön, se kannusti myös julkaisuarkistojen yhteistyöhön. Sitä viriteltiin hankepartnerien ja HY:n sekä Kansalliskirjaston toimijoiden kanssa benchmarking-tilaisuudessa 21.5.2007 Helsingissä sekä arkistokehittäjien syyspäivillä 28.10.2008 Jyväskylässä. Sisä-Suomen Yliopistoallianssin (JY, TaY, TTY) piirissä alettiin valmistella yhteistyötä kesästä 2008 alkaen. Stefan Oinon (TaY:n) ja Pertti Pitkäsén (JY) kirjoittama ”Kartoitus Yliopistoallianssin julkaisuarkistotoiminnan mahdollisuuksista” oli peruskivi myöhempien hankehakemuksien teolle.

Julkaisukanavahanke oli aktiivisena toimijana FinnEduMetan, kansallisen digitaalisten oppimateriaalien metatietomallien kehitystyössä vuosina 2006 - 2008.

Julkaisukanavahanke – partnerit kertovat

Helsingin yliopisto

Kari Tuononen, verkkopedagogiikan asiantuntija

Helsingin yliopisto on ollut aktiivinen Suomen virtuaaliyliopiston asianomistajaryhmä 2:n hankkeissa Julkaisukanavahanke ja Refereepalveluhanke. Päävastuun Helsingin yliopistolla on kantanut opetusteknologiakeskus. Hankkeen aikana Helsingin yliopistossa on ollut myös sisäisiä hankesuunnitelmia ja -hakemuksia, jotka olisivat toteutuessaan tukenet Julkaisukanavahanketta ja toisin päin. Tällainen on ollut esimerkiksi ”Ketju kuntoon” -yhteistyöhanke keskustakampuksen opiskelijakirjaston ja oppimiskeskus Minervan kirjaston sekä opetusteknologiakeskuksen kesken. Hankeen tavoitteena oli koordinoita ja ohjeistaa koko materiaalityöntekijöiden ketju tuottamisen alkuaskeleista arkistointiin saakka. Samaa tematiikkaa käsiteltiin SiTu-hankeessa (Sisällöntuotantoa yhteiskäyttöisen materiaalin tuotantoprosessin näkökulmasta). Kumpikaan näistä ei saanut ulkopuolista rahoitusta.

Julkaisukanavahankkeen osalta opetusteknologiakeskus on Helsingin yliopistossa ollut tiiviissä yhteistyössä Kansalliskirjaston verkkopalvelu -ryhmän, HY:n kirjastojen koor-

dinointiyksikön ja kampuskohtaisten tiedekirjastojen sekä niiden avoimista julkaisuarkistoista vastaavien kanssa. Lisäksi hankkeen aikana opetusteknologiakeskus oli edustettuna yliopistomme julkaisuneuvottelutoimikunnassa, jonka työtä jatkoi Keskustakampuksen avoin tieteellinen julkaisuarkistohanke. Tässä projektiryhmässä opetusteknologiakeskus on edelleen aktiivisesti edustettuna.

Helsingin yliopistossa toteutetut toimenpiteet

- a) ApuMatti-sisällöntuotantojärjestelmän ja Nelli-tiedonhakuportaalin rajapintojen tekninen yhdistäminen, ApuMatti-oppimateriaalitietokanta Helsingin yliopiston Nelliin aineistohakukategoriaksi <http://apumatti.helsinki.fi>.
- b) Keskustakampuksen opiskelijakirjaston Oppix-oppimateriaalitietokannan siirto Keskustakampuksen avoimeen julkaisuarkistoon Carhuun. Samalla testattiin Julkaisukanavahankkeen hankkimaa sopimisenhallintajärjestelmää (toim. Dr.Elma Oy) <http://www.helsinki.fi/carhu>.
- c) Yhteistyön käynnistäminen Helsingin yliopiston sopimuksenhallintajärjestelmäprojektin kanssa (toim. Kronodoc Oy).
- d) Yhteistyön jatkaminen media-arkistosta vastaavien kanssa <http://video.helsinki.fi/default.htm>.
- e) Yhteistyö tietotekniikkaosaston ja lakiasiainosaston kanssa oppimateriaalien tekijänoikeuksista.
- f) Käynnistettiin Oppimateriaalit - avoimet julkaisuarkistot -yhteistyöhanke, jossa digitaalisten oppimateriaalien, myös itsetuotettujen, julkaisu ja arkistointi hoidettaisiin DSpace-julkaisuarkistossa (aluksi todennäköisesti Carhussa, mukana HY:n kirjastojen koordinoituyksikkö, opiskelijakirjasto, opetusteknologiakeskus ja tietotekniikkaosasto). Siten voitaisiin luoda myös yhtenäinen yliopistoa koskeva ohjeisto oppimateriaalin julkaisuprosessille.
- g) Protoitiin verkko-oppimateriaalien arviointikriteerien käyttöä ApuMatti-sisällöntuotantojärjestelmän ohjeistoissa. Arviointikriteereinä käytettiin Refereepalveluhankkeessa luotuja arviointikriteerejä <http://ok.helsinki.fi/apumatti/verkko-oppimateriaalien-arviointikriteerit/>.

Toteutumisen arviointi Helsingin yliopistossa

Vuonna 2007 käynnistyneen AOR2-hankkeen (Julkaisukanavahanke) keskeisenä nimitäjänä nähtiin verkko-oppimateriaalin yhteiskäyttöisyys. Kuten ko. asianomistajaryhmän hankkeiden tavoitteissa todetaan, AOR2:n valmistelemat hankkeet kiinnittyvät yhteisesti määriteltyyn verkkoaineiston elinkaarimalliin, jonka kriittisiä toimenpidealueita olivat:

- aineistojen käyttöä määrittävät sopimukset ja niiden ylläpito
- vakioitu tuotantoprosessi, joka turvaa aineistojen laadun ja löydettävyyden
- aineistojen ylläpidon ja säilytyksen valtakunnalliset toimintamallit.

AOR2-hankkeilla nostetaan verkkoaineistojen esteettömyyden, löydettävyyden ja saavutettavuuden tasoa sekä rakennetaan menettely verkko-oppimateriaalien laadunarviointiin.

Tavoitteiden suunnassa on edetty. Keskeisenä ongelmana on kuitenkin edelleen tuotantoprosessien vakioiminen. Hanke suuntautui voimallisesti aineistojen arkistointiin ja julkaisemiseen liittyvien sopimustenhallinnan ratkaisemiseen.

Toisaalta voidaan perustellusti todeta, että verkko-oppimateriaalien osalta tuotantoprosessit ovat enemmän kuin haastavat niiden moninaisuudesta ja käytettävistä teknologioista johtuen. Jos tämä olisi ollut niin sanotusti helppo ratkaista, se olisi jo ratkaistu. Pitää kuitenkin muistaa, että oppimateriaalia tuotetaan korkeakouluissa päivittäin. Voidaankin kysyä, miten opettajamme sen tuottavat ja jakelevat. Opiskelijanäkökulmaa ei pidä vähätellä. Tavoitteena on ollut ja ainakin Helsingin yliopiston näkökulmasta kesken jäänyt tavoite tuotantomallien ja -prosessien ”standardoimisesta”, mikä parhaimmillaan yhtenäistäisi myös materiaalien saavutettavuutta. Organisaation näkökulmasta organisoidut materiaalivarannot kasvattaisivat myös osaamispääomaa opetettävien aihealuiden sisältökehityksessä.

Toinen keskeinen ongelma hankkeen kannalta oli sen ajallinen rajoittuneisuus vuosille 2007 - 2008. Helsingin yliopiston keskustakampuksen opiskelijakirjastossa pilotoitu sopimustenhallintajärjestelmä koettiin hyödyllisenä ja sen tarpeellisuutta ei kiistetty. Ongelmaksi muodostui vain se, mitä tapahtuu Julkaisukanavahankkeen päätyttyä. Järjestelmää kokeiltiin ja siitä kumpusi ajatuksia ja tarpeitakin, mutta tuotantokäyttöön tässä vaiheessa järjestelmästä ei ollut.

Tuotantoprosessin mallintamisessa ApuMatti-integraatio Nelli-portaalin kanssa on osoitus, että haluttaessa järjestelmien väliset teknologiset rajapintaratkaisut eivät muodostu ongelmaksi. Sen sijaan hallinnolliset ratkaisut osoittautuivat jopa hankalammin ratkaistaviksi. Nelli-haut toimivat ApuMatin osalta yli puolivuotta testipalvelimella vain siksi, että ”viralliseen” Nelli-palveluun ko. aineistoa ei vain saatu julkaistua.

Julkaisukanavahanke nähtiin hyödyllisenä yhteistyöfoorumina. Kansallisen yhteistyön lisäksi myös yliopistomme sisäinen yhteistyö eri toimijoiden kesken tiivistyi. Kirjastot, viestintä, tietohallinto ja opetuksen kehittäminen ainakin osittain löi kättä yhteisten haasteiden edessä. Avoimet julkaisuarkistot, media-arkistot ja viestinnälliset näkökulmat ovat keskiössä luotaessa pysyviä rakenteita tuotantoprosessien tueksi.

Helsingin yliopisto jatkaa tuotantomallien kehittelyä ja toivon mukaan myös yhteistyössä muiden kansallisten ja myös kansainvälisten toimijoiden kanssa. Jatkotoimina on käynnistynyt Oppimateriaalit - avoimet julkaisuarkistot -kehittämishanke, jossa tieteellisen julkaisemisen (rinnakkaistallennusvelvoite) rinnalla on hyödyllistä nostaa mietintään myös oppimateriaalien osuus. Samaan aikaan media-arkistojen tuotteistamisprojektissa mietitään samankaltaisia asioita. Opetusteknologiakeskuksella on edustus näissä molemmissa ryhmissä.

Julkaisukanavahanke on osoittanut, että sen tehtäväkenttä oppimateriaalien yhteiskäytöisyyden lisäämiseksi on äärimmäisen monisyinen ja siten jopa poikkeuksellisen haas-

tava. Kahden vuoden tiivis projekti on käynnistänyt keskustelua yliopistotason ohjeistuksista tällä aihealueella. Hanke on tarjonnut myös mahdollisuuden testata ja pilotoida eri järjestelmiä sekä jakanut osaamista avoimen julkaisemisen problematiikkaan.

Jyväskylän yliopisto

Risto Heikkinen, pääsuunnittelija ja Pertti Pitkänen, projektisuunnittelija

Jyväskylän yliopiston kirjasto koordinoi hanketta ja pääosa hankkeen henkilöresursseista oli Jyväskylässä (ks. luku Hankkeen organisaatio ja resurssit). Vuonna 2007 rakennettiin DSpace-pohjainen julkaisuarkisto, JYX, joka toimi pääasiallisena testipenkkinä sopimustenhallintajärjestelmän ja julkaisuarkiston integroinnissa eli näiden rajapintaa viriteltiin ennen kaikkea Jyväskylässä.

JYX otettiin tuotantokäyttöön marraskuussa 2007. Arkistosta tuli pian merkittävä julkaisualue yliopistolle. Vuoden kuluttua siinä oli jo yli 10 000 dokumenttia: opinnäytteitä, julkaisusarjoja, verkkolehtiä ja digitoitua materiaalia (mm. lehdet, kartat).

Arkisto kytkettiin Nelli-portaaliin haettavaksi tietoresurssiksi. JYX-arkiston näkyvyyttä lisättiin rekisteröimällä arkisto avoimia materiaaleja haravoivaan OAIster-palvelemaan sekä ilmoittamalla se DSpace-yhteisön arkistolistalle.

JYX-arkiston yhteyteen toteutettiin julkaisuprosesseja, arkistointia ja tiedonsiirtoa tukevia ominaisuuksia kuten URN-tunnuksen liittäminen materiaalin tietoihin, yliopiston käyttäjätunnistamisjärjestelmän käyttäminen arkiston käyttäjien tunnistamiseen ja valtuuttamiseen sekä metatietojen siirto Nelli-portaaliin SRU-rajapinnan avulla.

Vuoden 2008 lopussa saatiin varmistettua JYXin ylläpidon resursointi kolmeksi vuodeksi eteenpäin. Ylläpidosta vastaava henkilö toimii yliopiston tietohallintokeskuksessa.

Oulun yliopisto

Petra Rutanen, projektipäällikkö

Oulun yliopistossa Julkaisukanavahankkeeseen osallistuivat hanketoimijoina kirjasto ja sähköosasto, joiden sisäinen työnjako järjestettiin siten, että projektin vetovastuu oli sähköosastolla ja kirjastolle jäi lähinnä teknisen alustan pystytys ja ylläpito. Vuoden 2007 syksyllä kirjasto pystytti virtuaalipalvelimen, johon asennettiin paikallista pilottia varten DSpace-ohjelmisto ja sen Manakin-käyttöliittymä. Lisäksi asennettiin rajapinta sopimustenhallintaa varten. Oulun yliopiston edustajat osallistuivat myös kansallisiin hankekokouksiin joko paikan päällä tai useimmiten videoneuvottelujärjestelmän kautta. Lisäksi pidettiin useita paikallisia hankepalavereita, joissa suunniteltiin paikallista pilottia.

Julkaisukanavahanketta alettiin esitellä eri yhteistyökumppaneille Oulun yliopistossa jo 2007 ja sitä jatkettiin 2008. Keväällä 2008 lähetettiin esitteitä ja informaatiota yliopiston eri toimijoille, joiden arveltiin voivan kiinnostua hankkeesta työtehtäviensä puolesta. Henkilökohtaisesti otettiin yhteyttä mm. tieto- ja viestintätekniikkaa työssään hyödyntäviin opettajiin, suunnittelijoihin, esimiehiin ja tutkijoihin.

Mahdollisten pilottien etsiminen aloitettiin sähkö- ja tietotekniikan osastolta (STO), jossa Julkaisukanavahanketta esiteltiin eri laboratorioden ja tiimien edustajille sekä muutamille opettajille. Myöhemmin hanketta esiteltiin useille eri toimijoille ja pilotointikohdetta etsittiin yliopiston eri osastoilta ja laitoksilta sähköpostitse, puhelimitse sekä tapaamisissa. Tätä esittelyä tehtiin mm. lääketieteellisen tiedekunnan biolääketieteen laitokselle (sis. kolmen eri yksikön edustajia), luonnontieteelliseen tiedekuntaan (sis. neljän eri laitoksen edustajia), teknilliseen tiedekuntaan kahden yksikön edustajille, sekä muutamalle toimijalle kasvatustieteiden tiedekunnassa.

Pilottien etsiminen aloitettiin hakemalla oppimateriaaleja ja verkko-oppimateriaaleja, joita opettajat olisivat kiinnostuneet saamaan esille julkaisuarkistoon. Tämä työ oli luontevinta aloittaa sähkö- ja tietotekniikan osastolta (STO), koska hanketoimijalla oli kokemusta tekijänoikeussopimuksista osaston verkko-oppimateriaaleissa. Tekijänoikeuskysymyksissä konsultoitii myös Oulun yliopiston lakimiehiä, mutta heikoin tuloksin. Erinäisiä oppimateriaaleja olisikin löytynyt julkaisuarkistoon laitettavaksi pilotoinnin ajaksi, mutta niihin ei olisi saanut olla pääsyä kuin hankkeen Oulun yliopiston edustajilla. Estetty pääsy arkiston materiaaleihin soti hanketoimijoiden mielestä koko julkaisuarkiston ajatusta vastaan, ja alettiinkin selvittää ongelmia tämän asian taustalla.

STO:n verkko-oppimateriaalit ovat jaossa Optima-oppimisympäristössä sekä ApuMatisissa. Pääsy materiaaliin Optimassa tapahtuu niin, että osaston opiskelija tekee sähköisen hakemuksen työtilaan, jossa kurssin opiskelumateriaali on. Joko kurssin opettaja/vastuuhenkilö tai Optima-ylläpitäjä hyväksyy hakemuksen, jonka jälkeen opiskelija saa pääsyn työtilaan ja materiaaliin. Optima-tunnus tehdään nykyään aloittaville opiskelijoille automaattisesti, mutta hakiessaan esimerkiksi STO:n Optima-työtilaan, opiskelijan täytyy hyväksyä ensin käyttöoikeussopimus. ApuMatisissa materiaalit ovat yleensä salasanan takana, jonka opettaja antaa opiskelijoille kurssin aloitusluennolla. Näin ollen materiaalit eivät ole yleisessä levityksessä, vaan ovat niiden opiskelijoiden käytössä jotka tiettyä kurssia suorittavat. Opettajat, joille julkaisuarkistoa esiteltiin, eivät halunneet materiaaliaan julkiseen levitykseen, jotta tekijänoikeuksia ei varmasti rikottaisi. Ilmeni mahdolliseksi, että opettajien materiaaleissa voi olla lainauksia kuvan muodossa esimerkiksi kurssilla käytettävistä kirjoista, ja näin ollen materiaalin levitys ns. kurssin ulkopuolelle olisi voinut olla ongelmallista. Todettiin tekijänoikeuksien olevan hankala ala, jonka asiantuntijoita tarvittaisiin lisää Oulun yliopistoon. Kyseiset ongelmat perusopetuksen oppimateriaalien viemisessä julkaisuarkistoon toistuivat muissakin yksiköissä.

Oppimateriaalien lisäksi kartoitettiin tarvetta tutkimusten julkaisemiseen Oulun yliopistossa. Tämän johdosta otettiin yhteyttä muutamaankin tutkimusryhmään ja heidän edustajiinsa mm. STO:lta, lääketieteellisestä tiedekunnasta sekä luonnontieteellisestä tiedekunnasta. Tutkimusryhmien johtajat hyvin yhtenäisesti kertoivat, että tarvetta tällaiselle yliopiston

julkaisuarkistolle tutkimusjulkaisujen osalta ei ole. Artikkelit ja muut julkaisut halutaan esille vain laatuluokituksen omaaviin tunnettuihin kansainvälisiin kyseisen alan lehtiin. Eräällä tutkimusryhmällä oli omilla sivuillaan tietokanta julkaisuista, ja he eivät mielestään tarvinneet näkyvyyttä lisää yliopiston julkaisuarkiston muodossa.

Refereepalveluhankkeessa (www.refereepalvelu.fi) kehitetään palvelusivustoa, johon opettaja/tuottaja voi esittää materiaaliaan arvioitavaksi. Sivustolle on lokakuuhun 2008 mennessä tehty hyvin laaja prosessi- ja käyttötapauskuvaukset, jonka perusteella sivustoa rakennetaan. Tässä kuvauksessa selvitetään, että arviointiprosessin lähdejärjestelmän, jossa ylläpidettävälle verkko-oppimateriaalille suoritetaan refereearviointi, muodostaa Dspace-pohjainen yliopiston paikallinen julkaisukanava tai vaihtoehtoisesti Dspace-pohjainen Kansalliskirjaston kesitetysti ylläpitämä Doria-julkaisuarkisto. Tällä hetkellä Oulun yliopistossa oppimateriaalit ovat eri oppimisolustoilla ja mediapalvelimilla hyvin hajautetusti. Kolmatta vaihtoehtoa eli oppimisolustalle julkaistun oppimateriaalin refereearviointia ei tueta ainakaan Refereepalvelun ensimmäisessä tuotantoversiossa. Tästä syystä kiinnostus testata Oulussakin Referee-rajapintaa heräsi. Mitään konkreettista refereeraajinnan testaamista ei kuitenkaan tehty.

Loppujen lopuksi oppimateriaaleja ei saatu pilotoitavaksi DSpaceen, ja myöskään refereearviointin läpikäyneen OY:n materiaalin tekijöitä ei kiinnostanut antaa materiaaliaan julkaisuarkistoon testattavaksi. OY:n DSpaceen teknisiä ongelmia käytiin läpi sitä myöten kun ongelmia ilmeni ja materiaalien laittamista julkaisuputkeen testattiin saatavilla olevilla materiaaleilla.

Refereepalveluhankkeen toimijoissa sekä Refereeportaalin tekniikkaryhmässä mukana oleva Petra Rutanen oli mukana rajapintojen tarpeiden ja toiminnallisuuksien määrittelyssä kyseisten ryhmien kokousten myötä.

Oulun yliopistossa päädyttiin siihen, ettei oppimateriaalien DSpace-julkaisuarkistoa ole mielekästä ottaa tuotantokäyttöön johtuen mm. julkaistavien oppimateriaalien vähäisestä määrästä. Sen sijaan oppimateriaalit tullaan keskittämään mahdollisuuksien mukaan ApuMattiin. Julkaisuarkistotoimintaa kehitetään Oulun yliopistossa kuitenkin myös jatkossa ja siltä kannalta Julkaisukanavahankkeesta saatiin hyödyllistä kokemusta, jota voidaan hyödyntää esimerkiksi kirjaston tulevassa väitöskirjojen julkaisuarkiston kehittämishankkeessa.

Tampereen teknillinen yliopisto

Lauri Pohjanen

Taustaa

TTY:llä oli toteutettu sisäisenä virtuaaliyliopistohankkeena vuosina 2005-2006 digitaalisten aineistojen varastointi- ja julkaisujärjestelmän käyttöönotto ja hyödyntäminen. Hankkeen päätarkoituksena oli kehittää ratkaisua digitaalisten aineistojen pitkäaikaissäilytykseen ja löytämiseen liittyviin ongelmiin. Perinteisesti TTY:llä digitaaliset oppimateriaalit

ovat olleet jokaisen opettajan omalla vastuulla ja julkaistuina, joko kurssin kotisivuille tai kursseilla käytössä olevalla oppimisalustalla. Tämä hanke päätyi suositteluun TTY:lle keskitetyn julkaisuarkiston käyttöönottoa digitaalisille julkaisuille ja oppimateriaaleille. Hanke suositteli myös DSpace-ohjelmiston valintaa julkaisuarkistoksi. Oppimateriaalien keskitetyn julkaisuarkiston eli materiaalipankin pystyttäminen nostettiin Tampereen teknillisen yliopiston Tieto- ja viestintätekniikan opetuskäytön strategiaan vuosille 2007 - 2009.

Julkaisukanavahanke

Suomen virtuaaliyliopiston asianomistajaryhmä 2 (AOR2) suunnitteli vuoden 2006 aikana yliopistoyhteistyönä toteutettavaa Julkaisukanavahanketta, joka nähtiin TTY:llä hyvänä tapana jatkaa keskitetyn oppimateriaalien julkaisuarkiston suunnittelua ja kehitystyötä. TTY:ltä lähti Julkaisukanavahankkeeseen mukaan hypermedialaboratorio, joka oli ollut päävastuussa myös TTY:n sisäisen virtuaaliyliopistohankkeen toteuttamisesta. Puuhamiehenä hankkeessa toimi TTY:ltä Lauri Pohjanen. TTY:n hypermedialaboratorion erityiselle vastuualueelle sovittiin Julkaisukanavahankkeessa DSpacen Shibboleth-käyttäjätunnistukseen ja -käyttöoikeuksien hallintaan liittyvä kehitystyö. Tästä kehitystyöstä kerrotaan tarkemmin luvussa DSpace-julkaisuarkiston shibbolointi. Shibboloinnin käytännön toteutuksen teki Jari Lilja.

Julkaisukanavahankkeen käynnistyttyä sopivat TTY ja Tampereen yliopiston (TaY), että hankkeessa perustettaisiin Tampereelle yhteinen pilottijärjestelmä. Tämä pilottijärjestelmä perustettiin TTY:n hypermedialaboratorion palvelimelle. Testi- ja pilotoitinkäyttöön perustetun järjestelmän kokoelmarakennetta ja julkaisuputkia räätälöitiin yhteistyössä Tampereen yliopiston kanssa. Tarkemmin Tampereen alueellisesta yhteistyöstä on kerrottu seuraavassa luvussa Julkaisukanavahankkeen pilotointi Tampereen yliopistossa.

TTY:llä keskityttiin hankkeessa julkaisuarkiston tekniseen kehittämiseen ja kehitetyn julkaisuarkiston pilotointi jäi hankekauden aikana varsin vähäiseksi. Kevään 2008 aikana kerättiin tarvittavaa pilottiaineistoa sekä pilotoinnista kiinnostunutta opetushenkilökuntaa mutta pilotointia ei päästy lopulta aloittamaan. Tarvittavia sopimusmalleja ei päästy työstämään, kun koko Julkaisukanavahankkeen sopimusmallien kehittäminen keskeytettiin sopimusjärjestelmän jatkokehitystarpeiden vuoksi. TTY:llä hankkeessa sekä muuten tehtyä DSpacen teknistä kehitystyötä on dokumentoitu osoitteessa <http://ao4.ee.tut.fi/projektiwiki/DSpace-hankkeet>. Sivuilta löytyy mm. DSpacen shibboloinnin dokumentaatio sekä kartoitusta DSpacen ja oppimisalustojen integroinnin mahdollisuuksista. Integroinnin tutkiminen ja kehittäminen oli yhtenä TTY:n osa-alueena julkaisukanavahankkeessa.

Hankkeen aikana TTY:lle saatiin siis perustettua testaus- ja pilottijulkaisuarkisto, josta on tarkoitus jatkokehittää Tampereen yliopistoille ja ammattikorkeakouluille yhteistä julkaisuarkistoa. Julkaisukanavahankkeen rinnalla TTY:llä on kehitetty DSpace-julkaisuarkistoon perustuvaa omaa julkaisuarkistoa väitöskirjoille. Tämän DPub-julkaisuarkiston kehitystyössä hyödynnettiin Julkaisukanavahankkeessa saatuja oppeja. DPub avattiin loka-kuussa 2008. TTY:lle perustettiin myös julkaisuarkistojen käyttöönottoa tukeva sekä ohjaava seurantaryhmä, joka tulee jatkamaan myös Julkaisukanavahankkeen päättymisen jälkeen. TTY:llä on edelleen selkeänä tarpeena saada pitkäaikaissäilytykseen soveltuvat digitaaliset oppimateriaalit keskitettyyn julkaisuarkistoon.

Tampereen yliopisto

Sami Hautakangas, tietojärjestelmäpäällikkö

Vuoden 2007 pilotoinnin suunnittelua ja valmistelua tehtiin Tampereen yliopistossa virkатыönä ja työhön osallistui myös valtakunnallisen Informaatio-oikeuden pelisäännöt -hankkeen edustajana oikeustieteiden laitoksen yliassistentti Jukka Tuomela. Vuonna 2007 todettiin, että varsinaisia pilotteja ei kannata käynnistää ennen vuotta 2008, jolle pilotointiin varatun rahoituksen toivottiin siirtyvän. Vuoden 2007 lopussa rekrytoitiin yliopiston kirjastoon henkilö, jonka tehtävinä oli hahmottaa oppimateriaalien käsittelyyn tarkoitettua Tampereen alueen julkaisuarkiston kokoelmarakenne ja malli tarvittaville julkaisuputkille ja kerätä yhteen kokemukset ja kehitysehdotukset arkiston toteuttamiseksi. Hankkeeseen palkattu suunnittelija Stefan Oino aloitti työskentelyn vuoden 2008 alussa. Vuoden 2007 lopussa sovittiin myös työnjaosta TTY:n kanssa siten, että Tampereen yliopisto painottui kokoelman sisällölliseen ja hallinnolliseen kehitystyöhön ja TTY tekniseen kehittämiseen. Vuodeksi 2008 haettiin myös rahoitusta Tampereen alueen Unipoli-yhteistyöltä, jonka puitteissa on selvitetty edellytyksiä ja mahdollisuuksia julkaisuarkistojen toteuttamisessa yhdessä myös alueen ammattikorkeakoulujen kanssa sekä sitä, miten ratkaisuja olisi mahdollista soveltaa myös toisen asteen koulutuksessa alueella. Tampereen yliopiston Julkaisukanava-hankkeen pilotointiin kohdistetut resurssit on käytetty kirjaston suunnittelijan työpanokseen. Tämän lisäksi Tampereen yliopiston opetus-tekniologiapäällikkö Pasi Kytöharju on ohjannut suunnittelija Stefan Oinoa julkaisukanavahankkeeseen liittyvien työtehtävien hoitamisessa ja erityisesti hankkeen jatkonäkymien hahmottelemiseen liittyvän selvityksen (Tampereen alueen julkaisuarkistot selvitys) kirjoittamisessa, johon loput pilotointiin kohdistetusta rahoituksesta on osoitettu. Suunnittelua, ohjausta ja mm. sopimusmalleihin liittyvää konsultointia on tehty opinto- ja kansainvälisten asiain osastolla, kirjastossa sekä oikeustieteiden laitoksella.

Pilotoinnin tuloksena TTY:n ylläpitämään julkaisuarkiston testiversioon laadittiin keväällä 2008 alustava kokoelmarakenne sekä malli julkaisuputkelle. Tässä yhteydessä laadittiin myös malli tarvittaville kuvailutiedoille kansallisen FinnEduMeta-määrityksen pohjalta. Järjestetyissä työpajoissa kartoitettiin soveltuvia materiaaleja sekä niiden sopimustarpeita. Avoimen yliopiston sopimustapauksen käsittelyn yhteydessä todettiin Dr. Elman sopimustenhallinnan rajoitteet tapauksessa, jossa sopimusosapuolia on useita ja yksi puitesopimus kattaa useita eri materiaalikokonaisuuksia, joille kullekin on omat kokonaisuutensa. Yhteistyössä tällainen sopimustilanne on suhteellisen yleinen, joten puute osoitautui jatkon kannalta melko kriittiseksi ja vaikutti Julkaisukanavahankkeen toimintaan merkittävästi.

Pilotointia täydentävässä selvityksessä tehtyjen haastattelujen mukaan kaikilla Unipoli-korkeakouluilla näyttäisi olevan tahtotila lisätä opinnäytteidensä ja julkaisujensa avointa saatavuutta, ja näille aineistoille on olemassa tai niille ollaan kehittämässä julkaisukanavia joko paikallisesti tai valtakunnallisissa hankkeissa. Tampereen alueen julkaisuarkisto kokoaisi yhteen eri julkaisuarkistoissa julkaistut aineistot tarjoten keskitetyn näkymän Pirkanmaalla julkaistuihin sisältöihin ja lisäämällä näin alueellista vaikuttavuutta. Julkaisuarkisto edistäisi aineistojen avointa saatavuutta ja yhteiskäyttöisyyttä tarjoamalla

keskitetyn julkaisukanavan julkaisuprosesseille, joita ei kannata toteuttaa jokaisessa korkeakoulussa erikseen (oppimateriaalit ja muut digitaaliset erillisaineistot).

Tampereen alueen julkaisuarkistossa on mahdollista hyödyntää Julkaisukanavahankkeessa kehitettyjä käytäntöjä. Käytännöistä sopimus- ja URN-toiminnallisuuden asentamista sekä julkaisuarkiston shibbolointia voidaan pitää välttämättöminä toimenpiteinä arkiston perustamiseksi. Mahdollisina kehittämiskohteina voidaan pitää esimerkiksi rajapinnan luontia oppimisolustoihin ja julkaisurekistereihin sekä käyttöoikeuden rajausmahdollisuutta.

Suomen virtuaaliyliopiston palveluyksikkö

Kehittämispäällikkö Totti Tuhkanen, Suomen virtuaaliyliopiston palveluyksikkö

Julkaisukanavahankkeessa SVYPA:lla oli avustava rooli: se pyrki tukemaan projektiryhmää yhteisen tiedotuksen ja dokumentaation valmistelussa, selvitysten ja kartoitusten organisoinnissa sekä toimituksellisissa tehtävissä. Samalla se pyrki tunnistamaan yliopistokentän toiveita, eli edustamaan hankkeessa kaikkien niiden yliopistojen ääntä, jotka eivät välittömästi osallistuneet palvelun vaatimusmäärittelyyn ja pilotointiin. Sopimuksellisesti SVYPA-laitos toimi Julkaisukanavahankkeessa tuotettavan palvelukonseptin tilaajana ja suunnitelman mukaan sen tuli myös vastata Julkaisukanavan tuotteistamishankkeen organisoinnista (2009 - 2010) sekä toimia valmiin palvelun jakelu- ja tukiorganisaationa.

Kun opetusministeriö vuonna 2008 päätti luopua hankerahoituksesta kehittämistyön instrumenttina, Julkaisukanavan tuotteistamisprojekti jäi – monen muun arvokkaan hankkealoitteen tavoin – vaille rahoitusta. Samalla yliopistojen yhteistyöverkostojen toiminta ja tulevaisuus kokonaisuudessaan joutuivat valinkauhaan. Alkoi yleinen siirtymä valtakunnallisen yhteistyön paradigmasta alueellisten yhteistyösaarekkeiden paradigmaan.

Esitän seuraavassa muutamia havaintoja yhteistyön vuosilta 2005–2009, painottuen hankkeen valmisteluprosessiin ja toisaalta tuloksiin – projektityön vaiheethan on edellä jo käsitelty seikkaperäisesti.

Miten tilaus syntyi?

Julkaisukanavahankkeen perustavoitteena oli kansallisen ratkaisun hakeminen yleisesti tunnustettuihin ongelmiin verkko-oppimateriaalien tuottamisessa, jakelussa ja ylläpidossa. Hankkeen tavoitemäärittely tehtiin yliopistojen AOR2-yhteistyönä, jolla tavoiteltiin 2010-luvulle tultaessa SVY:n visiotilaa, jossa *”Yliopistolaitokseen on syntynyt intensiivinen opetuksen innovaatioiden kehittämisen ja jakamisen kulttuuri.”*

Laajapohjaista asiantuntijayhteistyötä edistävä AOR-toimintamalli oli kirjattu SVY:n 2005-2010-strategiaan siksi, että sekä yliopistot että opetusministeriö kaipasivat organisoitumistapaa, jonka tuella saataisiin luotettavasti selville ”yliopistojen tahtotila” ja ”yliopistojen

tarpeet” sellaisilla toiminnanaloilla, joilla valtakunnallinen yhteistyö arveltiin hyödylliseksi. Kun tunnistettaisiin yhteiset tarpeet ja tahtotila, voisi rahoittajakin luottaa, että näiden teemaryhmien valmistelusta perustetut hankkeet tuottaisivat haluttuja, hyödyllisiä ja laajaan käyttöön soveltuvia palveluja.

Loppuvuodesta 2005 perustettu AOR2 otti tämän tehtävän vakavasti ja oli aikaansaava toimielin. Ensimmäisenä hankkeenaan se tuotti käyttöönsä yleisen sanaston sähköisten oppimateriaalien tuotannon, julkaisemisen, jakelun ja arvioinnin kysymysten käsittelyyn.¹ Näin varmistettiin, että toimijat oikeasti puhuivat samoista käyttäessään tiettyjä termejä. AOR2 tuotti itselleen parissa kuukaudessa myös roadmapin² joka loi kehyksen tulevalle hankesuunnittelulle.

Vuonna 2006 jalostettiin projektisuunnitelmat, joille koordinaatoriskin ottaneet yliopistot sitten hakivat ja saivat rahoituksen – tosin haettuun verraten vain 2/3 mittaiselle hankekaudelle ja 2/3 budjetilla/vuosi. Julkaisukanavahanke ja Referee-palveluhanke siis toteutivat mittavat hankesuunnitelmansa vuosina 2007-2008 vain 44 %:lla haetuista rahoituksesta, mitä on pidettävä huippusuorituksena!

Haasteena asiakkaan tukeminen palvelun käyttöönottoon

Edellisissä luvuissa on raportoitu Julkaisukanavahankkeen myönteisistä oheisvaikutuksista hanketoiminnan aikana. Lisään tähän hankkeen tulostarkasteluun vielä joitakin huomioita.

Keväällä 2006 julkaistun *Tekijänoikeussopimustilanne yliopistoissa* -esiselvityksen tulokset kertoivat pysähdyttävän suurista ongelmista yliopistoissa. Samalla viestittiin halusta tarttua näihin epäkohtiin. Heti selvityksen tiedonkeruuvaiheen jälkeen saimme yliopistohallinnolta kiittävää palautetta siitä, että selvityksen ”kiusallisen hyvät kysymykset” olivat motivoineet sopimushallinnosta vastaavia virkailijoita miettimään sisäisen työnjaon kehittämistä – ja jopa valmistelemaan lakimiesresurssien vahvistamista. Nämä myönteiset signaalit rohkaisivat meidät uskomaan, että yliopistot ehtisivät hankekauden aikana toteuttaa ne kriittiset valmistelutoimenpiteet ja harmonisoinnit, joita hankkeessamme tuotettava palvelu edellytti voidakseen toimia.

Tässä mainittu ensimmäinen selvitysraporttimme sisälsikin suoria toimintasuosituksia yliopistoille. Suosituksia emme rakentaneet kapean hankenäkökulman varaan, vaan haimme laajaa asiantuntemusta immateriaalioikeuskysymysten hallintaan alan tunnetuilta spesialisteilta³.

Myöhemmin Julkaisukanavahankkeen projektiryhmän muodostanut tiimi teki ansiokasta pohjatyötä myös Opetushallituksen koordinoimassa verkko-oppimateriaalien kuvailutie-

¹ Tämä sanastomäärittely onnistui niin hyvin, että mm. tuolloin kiinnitetty verkko-oppimateriaalin määritelmä on edelleen käytössä useissa koulutusaineistoissa.

² Ks. <http://www.vy.fi/kokousymparisto/doc/2965>.

³ Oikeusopillisesta avusta kiitos Niklas Bruunille, Jukka Kemppiselle, Tommi Saarikivelle ja Jukka Tuomelalle!

tomäärityshankkeessa 2006. *DC:FinnEduMeta*-standardi⁴ teki mahdolliseksi mm. käyttöoikeustiedon ja laadunarviointitiedon välittämisen osana verkkoaineistojen kuvailutietoa. Ilman näihin sisältöihin liittyvää tiedonsiirtostandardia eivät Julkaisukanava-konsepti ja Referee-palvelukonsepti olisi voineet mielekkäällä tavalla toteutuakaan. Hankekauden lopulla Kansalliskirjasto asettui tarjoamaan apuaan tämän tärkeän standardin käyttöönotossa.

Hankkeen perustamisvaiheessa pidimme suurimpana riskinä yliopistojen heikkoja lähtövalmiuksia sopimushallintaan ja yhteismitallisiin sisältötuotannon prosesseihin. Kun yliopistojen väliltä ja yliopistojen sisältä puuttui yhtenevä käsitys sisällönhallinnan tarpeista ja vastuurooleista, oli haasteellista lähteä rakentamaan toimiva palveluketju tämän toiminnan tueksi.

Kuten edellä kuvasin, yritimme herätellä AOR2:n selvityksillä ja tiedotustoiminnalla tietoisuutta yhteisten toimintatapojen eduista. Lisäksi solmimme keskusteluyhteyksiä KKA:n, Suomen Akatemian, Kansalliskirjaston ja Kansallisarkiston tietoarkkitehtuurin suunnittelijoiden suuntaan päästäksemme valtakunnallisen yhteistyön isolle kartalle.

Nyt jälkikäteen arvioiden oli muutoshaste pikku hankkeellemme liian mittava, ja asiakkaille tarjottu reaktioaika liian lyhyt. Tämä ajan niukkuus johtui ennen muuta rahoitusratkaisusta: jos olisimme saaneet toteutuneen kahden vuoden rahoituksen sijaan anomamme kolmen vuoden hankekauden, se olisi käytännössä kolminkertaistanut toiminnalliseen valmiuteen saatetun tuotteen testaus-, jakokehittämis- ja käyttöönperehdyttämisaika! Kahden vuoden aikarakosessa jäi muiden kuin hankeyliopistojen mahdollisuus perehtyä ja sitoutua hankkeen tuloksiin melko niukaksi. Näiltä osin ei myöskään SVYPA yliopistokentän edunvalvojana onnistunut tehtävässään.

Saimmeko ”kansallisen ratkaisun” yhtään askelta lähemmäksi?

Hankkeen päätösvuosi 2008 oli melkoinen sudenhetki yliopistojen yhteistyölle. Projektimuotoisen kehittämisrahoituksen loppuminen yllätti kaikki toimijat; samoin yliopistokentän rakenteellisen kehittämisen kuormittavuus ja yliopistolittoimissa toteutuvat työpöytien ja toimeenpanovastuiden uudelleenjärjestelyt. Vaikea tilanne kuvastuu AOR2-edustajien tilanearvioissa, jotka raportoitiin SVY-foorumille 17.11.2008:

- ”Juuri nyt ei riitä tekijöitä eikä resursseja minkään uuden palvelun käyttöönottoon, olipa se kuinka hyväksi havaittu tahansa.”
- ”Nykytilanteessa kaikki uusien asioiden käyttöönotot toteutuvat vasta uusimuotoisissa yliopistoissa – monessa tapauksessa myös uusien työnjakojen pohjalta. Moni AOR2-edustaja siirtyy muihin tehtäviin, toisille vastuualoille. Tukiverkoston uudelleenorganisointi on tärkeä haaste.”
- ”Kun useissa yliopistoissa ei SVY-hankerahoituksen päätyttyä enää ole yhteistä tukiyksikköä, eikä yhteistä tuotantoalustaa, ei verkko-oppimateriaalien tuotannolle voi

⁴ Ks. http://www.virtuaaliyliopisto.fi/vp_svy-standardointi_aineistojen_kuvailu.asp.

siten olla yhteistä ohjeistustakaan. Näiltä osin tilanteen pelätään edelleen huonontuvan seuraavina vuosina, kunnes uusimuotoiset yliopistot saadaan taas paremmin toimintakykyisiksi.”

Yliopistoista ei yksinkertaisesti löytynyt resursseja sinänsä hyödyllisenä pidetyn palvelun lokalisoinnin valmisteluun. Pitäisi vielä odottaa vuosi tai muutama. Valitettavasti ¼-valmiiksi saatu palvelu ei ole yhtä valmis enää parin vuoden kuluttua – aika on ajanut sen ohi.

Hankkeen jäsenyliopistoissa on Julkaisukanavan jatkokehitystyö kuitenkin edennyt keskeytyksettä. Tampereen ja Jyväskylän yliopistojen allianssissa on julkaisuarkistojen kehittäminen vastuutettu kirjastoille, ja palvelun tuotteistamiselle on laadittu monivuotinen vaihesuunnitelma ja myönnetty realistinen budjetti. Pilottina tuotetulle JYX.jyu.fi:lle on varmistunut kolmen vuoden jatkoresursointi. Kaksi muuta hankepartneria, Helsingin yliopisto ja Oulun yliopisto, ovat yhdistäneet voimansa rinnakkaisjulkaisemisen prosessin ja avointen arkistojen teknisten toteutusvaihtoehtojen selvittämisessä. Tieteellisten artikkeleiden rinnakkaisjulkaiseminen mahdollistaa taloudellisia, oikeudellisia ja logistisia hyötyjä uusimpaan tutkimustietoon pohjautuvan opetuksen tuottajille. Tätä hankeryhmää tukee vielä mm. Helsingin yliopiston TUHAT-tutkimustietojärjestelmähanke, joka määrittelee toimintatapoja ja rajapintoja julkaisutuotannon, tietoarkistoinnin, aineistojen jakelun ja tuotannon raportoinnin välille.

Kehittämishankkeemme tuloksia tullaan hyödyntämään Suomen korkeakouluissa monella taholla ja eri tavoin. Julkaisukanavan tuottaneilla hankeyliopistoilla on tässä ansaittu etulyöntiasema, ja ne ovatkin ottaneet mahdollisuudesta kopin. Toinen kehityspolku on Kansalliskirjaston Doria-palvelun jalostaminen Julkaisukanavahankkeessa kehitetyillä toimintamalleilla ja tietosisällöillä. Kolmantena vaihtoehtona SVYPA tarjoaa yliopistoille mahdollisuuden käyttää Julkaisukanavan DSpace-asennusta ja Dr.M-oikeuksienhallintaohjelmistoa oman kehitystoiminnan testialustana tai hankkia SVY:lta perustason julkaisuarkistopalvelua asiakaskohtaisesti sovittavin ehdoin. Tämä kolmas vaihtoehto on hyödynnettävissä niin kauan kuin SVYPA jossain muodossa jatkaa toimintaansa SVY:n vision toimeenpanijana.

Lopuksi – mihin päästiin, ja miten tästä eteenpäin?

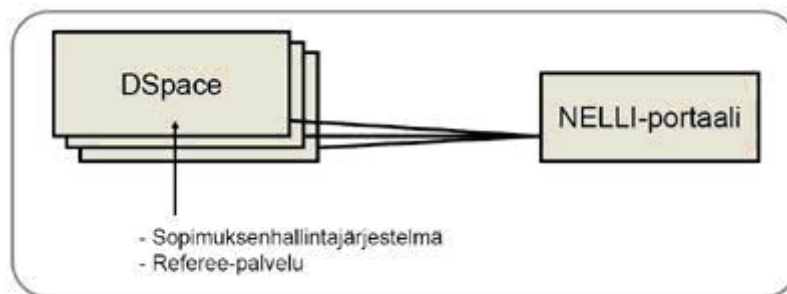
Pieni tiivistävä kertaus raportin päätteeksi. Hankkeen yleisenä tavoitteena oli aineistojen sähköisen julkaisemisen ja jakelun kehittäminen sekä yhteiskäyttöisyyden edistäminen.

Erityisinä tavoitteina oli:

- luoda teknisesti tuettu julkaisuprosessi, joka helpottaa korkeakouluissa tuotettavien verkko-oppimateriaalien tekijän- ja käyttöoikeussopimusten tekemistä, mahdollistaa oikeuksien sähköisen hallinnoinnin ja tukee oppimateriaalien kontrolloitua jakelua.
- tuottaa suosituksia ja pelisääntöjä yhteiseen käyttöön sekä testata yhteisiä käytänteitä ja niitä tukevia tietojärjestelmäratkaisuja (pilotointi).
- yhdistää sopimustenhallintajärjestelmä ja julkaisuarkisto tavoitteena mahdollisuus määritellä aineistoa julkaistaessa mm. sen käyttöoikeuksia käyttäen dynaamista sopimusmallipohjaa; vastaavasti aineistoa haettaessa käyttäjä saa julkaisuarkiston kautta näkyviin tiivistelmän jossa kerrotaan, millä ehdoilla aineistoa voi käyttää.

Kokonaistavoitteena oli:

- sähköisten aineistojen joustava ja esteetön käyttö suomalaisissa korkeakouluissa. Aineistojen löydettävyyden, saavutettavuuden ja esteettömyyden tavoitetaso katsottiin toteutuneeksi julkaisuarkistoratkaisuissa, joissa verkko-oppimateriaalit ovat Kansalliskirjaston Nelli-portaalin kautta haettavissa aineiston käyttöoikeus- (sopimustenhallintajärjestelmä) ja laadunarviointitiedoin (refereepalvelu) kuvattuina.

Hankkeen päätyttyä on todettava, ettei tavoitteita täysin saavutettu. Jotain saatiin aikaan, mutta kaikki suunniteltu ei toteutunut.

Miksi tavoitteista jäätin?

Alun perin hanke suunniteltiin kolmivuotiseksi. OPM-rahoitus toteutui kaksivuotisena. Hankkeen projektiryhmä arvioi tilannetta rahoituspäätöksen jälkeen, mutta ei katsonut mahdolliseksi karsia oleellisilta osin tavoitteen asettelua ja rajata toimintaa.

Jälkeenpäin on todettava, että hankkeelta loppui työaika kesken. Tuli haukatuksi liian suuri pala. Kolmessa vuodessa olisimme ehtineet pidemmälle.

Jonkinlainen riskianalyysi olisi ollut tarpeen.

Julkaisukanavahanke oli luonteeltaan kehitysprojekti, joka sisälsi paljon kokeilullisia elementtejä. Vastaavaa sopimustenhallinnan tekniikkaa ei aiemmin ole yritetty soveltaa julkaisusopimuksiin missään muualla. Tämän johdosta hankkeen onnistumiseen liittyi luonnollisesti riskejä. Hankkeen alussa ei varsinaisesti tehty riskien kartoitusta tai analysointia. Jälkikäteen voidaan todeta, mitä riskejä hankkeeseen liittyi ja miten ne toteutuivat. Nämä riskit liittyivät tarpeiden määrittelyyn, projektikokonaisuuden hallintaan ja projektin rajaamiseen, pilottiaineiston hankkimiseen sekä käytettäviin tietojärjestelmiin (julkaisuarkisto ja sopimustenhallintajärjestelmä).

Hankekokonaisuuden rajaaminen tehtiin alussa varsin löyhästi ja käytännössä hankkeen sisältö muotoutui pitkälti vasta hankkeen aikana. Hankekaudella vastaan tulleita tarpeita priorisoitiin ja toteutettiin sitä mukaa kun niitä ilmeni.

Yllättävän vaikeaksi tehtäväksi osoittautui sopivien pilotoitavien materiaalien löytäminen. Hankkeessahan oli tarkoitus edistää valmiiden digitaalisten verkko-oppimateriaalien yhteiskäyttöisyyttä.

Esimerkiksi Jyväskylän yliopiston pilotin kannalta ongelmaksi muodostui verkkovideoiden valitseminen testiaineistoksi. Verkkovideoita voidaan käyttää oppimateriaaleina, joten funktionsa perusteella ne soveltuivat hankkeen aineistoksi. Verkkovideot eivät kuitenkaan suuren kokonsa vuoksi olleet sellaista materiaalia, jonka säilyttäminen julkaisuarkistossa olisi järkevää, vaan niille oli kehitetty oma jakelupalvelu, Moniviestin. Koska materiaalit sijaitsivat julkaisuarkiston näkökulmasta ulkopuolisessa sovelluksessa, ei niihin liittyvää pääsynhallintaa voitu suoraviivaisesti toteuttaa arkistoon liittyvän sopimustenhallintajärjestelmän avulla.

Hankkeessa testattiin sopimustenhallintaa käytännössä enemmän muihin kuin oppimateriaaleihin – esim. julkaisuarkistoissa julkaistuihin opinnäytteisiin. Verkko-oppimateriaalien erityispiirteisiin ei päästy pureutumaan – yleisemmällä, laajemmalla aineistoskaalalla saatiin kuitenkin tietämystä, josta on hyötyä myös verkko-oppimateriaalien sopimustenhallinnan järjestämisessä.

Hankkeen resursseja söi osaltaan se, että siinä piti rakentaa samalla julkaisuarkistoja toiminta-alustoiksi. Arkistojen kehittäminen ja käyttöönotto rinnakkain hankkeen tavoitteiden kanssa aiheutti rinnakkaisia kehittämisen tarpeita useilla eri osa-alueilla (käyttäjän tunnistaminen, metatietokuvaus, kokoelmarakenne). Kuitenkin ilman toimivaa julkaisuarkistoa ei olisi pystytty testaamaan sopimustenhallintajärjestelmän integointia siihen. Ainoastaan Helsingin yliopiston CARHU-arkisto oli tuotantokäytössä hankkeen alussa. Jyväskylässä rakennettiin hankkeen rinnalla JYX-arkistoa, joka toimi koordinaattorin toimipiirissä varsinaisena sopimustenhallinnan rajapinnan testipenkkinä. Lisäksi hankkeen myötä valmistui julkaisuarkistoja TTY:lle (DPub ja testi- ja pilotointiarkisto). Oulun yliopiston julkaisuarkisto jäi hankkeessa testivaiheeseen.

Sopimustenhallinnan integrointi julkaisuarkistoihin jäi puolitiehen. Sekä julkaisuarkistosta, sopimustenhallintajärjestelmästä että niiden välisestä rajapinnasta löytyi koko ajan uu-

sia kehityshaasteita. Tämä aiheutti viiveitä aikataulussa, eikä hankkeessa em. syiden vuoksi päästy testaus- ja kokeiluvaihetta pidemmälle. Ehkä lopputavoitteet ja vaatimukset olisi pitänyt lukita varhaisemmassa vaiheessa hanketta, ja edetä työssä rajatummin.

Integroinnissa toimittiin alueella, josta toimijoilla ei ollut aikaisemmin kokemusta. Työn kaikkia riskejä ei osattu ennakoida ja ne konkretisoituvat vasta esimerkiksi sopimusmallityöpajoissa, jossa todentui se haasteellisuus, joka liittyy monimutkaisuuteen, useita ehtoja sisältäviin sopimuksiin, jotka koskevat monia tekijäosapuolia.

Helsingin yliopiston sopimusmallityöpajan tavoitteena oli rakenteistaa yksi sopimusmalli hallintajärjestelmän käyttöön, Tampereella ja Jyväskylässä oli tavoitteena kolme mallia. Lopputulemana oli, että HY:n sopimusmalli saatiin rakenteistettua työpajassa ja sen jälkeisillä toimenpiteillä. Tampereella ja Jyväskylässä mallien rakenteistaminen jäi kesken.

Huolimatta edellä kuvatusta aihepiiriin ongelmallisuudesta hankkeessa saatiin runsaasti jatkossa hyödynnettävää tietämystä niistä edellytyksistä, joilla sopimustenhallinta voidaan integroida julkaisuarkistoihin, olipa kyseessä sitten monimutkainen sopimustenhallintajärjestelmä tai DSpace:n oma pelkistetty toiminnallisuus. Tältä osin hankkeessa astuttiin merkittäviä pioneeriaskelaita. Ja tätä työtä myös aktiivisesti raportoitiin kansallisesti eri tahoilla, eli tietoisuus aihepiiristä varmasti lisääntyi.

Vaihtoehtoisia toteutuksia tutkittaessa selvisi, että sopimustenhallinta on kompleksinen kokonaisuus, jonka täydelliseen hallintaan kummankaan hankkeessa testatun ratkaisun avulla ei kyetä. Suurimmaksi tulevaisuuden kehityshaasteeksi tunnistettiin eri sopijaparteiden tarpeiden optimaalinen tukeminen ohjelmistojen avulla. – Yksinkertaisissa tilanteissa sopimusten liittämisen suoraviivaisesti julkaisuprosessin vaiheeksi on riittävä toimenpide. Kompleksisempien sopimustilanteiden ja monia eri osapuolia koskevien sopimusten tekemisen osalta nykyiset ohjelmistot eivät tue prosessia riittävästi esimerkiksi tunnistamisen osalta.

Hankkeen myötä rakennetuista julkaisuarkistoista saatiin suoraan julkaisemisen työvälineitä tuotantokäyttöön. Esimerkiksi JYX kasvoi vuodessa merkittäväksi julkaisualustaksi, sisältäen vuoden 2009 lopussa yli 10000 dokumenttia.

Hankkeen piiristä kehkeytyi myös paljon yhteistyötä julkaisuarkistotoimijoiden parissa. Se näkyy hankkeen jälkeen yhteisinä hankkeina ja muuna kansallisena tai pienemmän piiriin yhteistyönä – tavoitteena on jatkaa yhteisiä kehittäjäpäiviä sekä rakentaa wiki- ja svn-ympäristö (ohjelmistokoodin versionhallintajärjestelmä).

Hankeessa tehtiin myös hyödyllistä DSpace-julkaisuarkisto -/- sidospäristöt-rajapintamäärittelyä

- URN-tunnukset (<http://www.kansalliskirjasto.fi/julkaisuuala/urn/>)
- Käyttäjätunnistus (shibboleth, materiaaliin pääsyn rajoittaminen sopimukseen tallennetun tiedon perusteella)
- Nelli-portaali
- Julkaisuarekisteri

- Verkko-oppimisympäristö (Moodle)
- Verkko-oppimateriaalien arviointitieto (Referee-portaali)

AOR2-yhteistyönä valmisteltu jatkohanke ei saanut rahoitusta. Sen tavoitteena olisi ollut hankkeessa tuotetun konseptin tuotteistaminen Suomen virtuaaliyliopiston palveluyksikön ylläpitämäksi julkaisupalveluksi, ja sen käytön laajentaminen muihin yliopistoihin ja ammattikorkeakouluihin sekä kansallisiin palveluihin.

Mutta kuten todettua - hanke saa jatkoa kuitenkin monella tavoin.

Työtä jatketaan korkeakoulujen paikallisten julkaisuarkistojen kehittämisenä. Tampereen ja Jyväskylän Yliopistoallianssi kehittää yhteistä julkaisuarkistoa. Kansalliskirjasto koordinoi julkaisuarkistojen infrastruktuuri -hanketta, jonka tavoitteena on vahvistaa julkaisuarkistojen toimintaedellytyksiä Suomessa: teknisen kehitystyön ja infrastruktuurin rakentamisen lisäksi hankkeen tavoitteena on tukea etenkin rinnakkaisjulkaisemisen tarvitsemien prosessien ja käytäntöjen luomista.

Dr.Elma Oy:n sopimustenhallintajärjestelmän jatkokäytöstä on valmisteltu sopimus, jonka mukaan järjestelmä on vuosina 2009-2011 suomalaisten korkeakoulujen käytettävissä ilman lisensiointimaksua. Ohjelmisto, jota kehitettiin vuoden 2008 aikana siinä havaittujen puutteiden vuoksi, asennetaan Suomen virtuaaliyliopiston palvelimelle ja on vapaasti asennettavissa myös korkeakoulujen kotipalvelimille. Ohjelmiston käyttöön ja kehittämiseen tarjottava tukipalvelu on maksupalvelutoimintaa.

Jatkossa jää nähtäväksi, millainen Suomen korkeakoulujen julkaisuarkistokentästä muodostuu ja millaisia rooleja osapuolet (Kansalliskirjasto, HY ja muut korkeakoulut) saavat. Samanaikaisesti julkaisukanavahankkeen kanssa arkistotoimintaa kehitettiin myös AMK-sektorilla ainakin ohjelmistoalustan kanssa yhtenevään suuntaan, joten myös tämä yhteistyön ulottuvuus kannattaa pitää silmällä jatkoa suunniteltaessa.

Liitteet

Liitteet (pl. alla oleva hankehakemus) ovat luettavissa ja ladattavissa Julkaisukanava-hankkeen verkkosivulta www.vy.fi/vomyke -> Julkaisukanavahanke

Hankkeessa tuotetut dokumentit

Dokumentti	URL
DC:FEM-sovellusprofiili teksti- ja videomuotoiset verkko-oppimateriaalien kuvailuun 2/2009 (pdf)	http://www.vy.fi/data/files/aor2/FEM-sovellusprofiili_verkko-oppimateriaaleille.pdf
DSPACE julkaisuarkistoon liittyvät viralliset ja epäviralliset hankkeet, joissa TTY:n Hypermedialaboratorio on tavalla tai toisella mukana.	http://ao4.ee.tut.fi/projektiviiki/DSPACE-hankkeet
DSPACE-julkaisuarkiston shibboleinti-hankkeen raportti 1/2008	http://ao4.ee.tut.fi/haka/tulokset-dspace-shibboleinti.html
Julkaisukanavahanke 2007 (raportti 5/2008, pdf)	http://www.virtuaaliyliopisto.fi/kokousymparisto/doc/10370
Julkaisukanavahankkeen esityksiä seminaareissa ja muissa tilaisuuksissa	http://www.vy.fi/index.php?node=vp_kotisivut_vomyke_julkaisukanava_fin
Julkaisukanavan koulutusvideot: Käyttö ja ylläpito [polkuavain: Kirjasto]	http://moniviestin.jyu.fi/ohjelmat/erillis/kirjasto/julkaisukanava
Julkaisukanavan sopimustenhallintajärjestelmän kilpailutusdokumentaatio	http://www.virtuaaliyliopisto.fi/kokousymparisto/kokous/2688
Kartoitus Yliopistoallianssin julkaisuarkistotoiminnan mahdollisuuksista	http://www.vy.fi/data/files/aor2/yoallianssin-julkaisuarkistokartoitus.pdf
Kokousalue	http://www.virtuaaliyliopisto.fi/?node=vp_kokousymparisto_fin&action=focus&kokousryhma=17
Oikeuksienhallinnan kuvauskielten vertailuraportti 4/2007 (pdf)	http://www.vy.fi/data/files/AOR/AOR2/Oikeuksienhallinnan_kuvauskielten_vertailuraportti_2007.pdf
Open Repositories	http://www.vy.fi/data/files/AOR/AOR2/or-08-southampton-raportti.pdf

2008 - matkaraportti	
Selvitys yliopistojen materiaaliarkistoista ja mediapalvelimista 12/2006 (pdf)	http://www.virtuaaliyliopisto.fi/data/files/AOR/AOR2/Selvitys_yliopistojen_materiaaliarkistoista_ja_mediapalvelimista.pdf
Sopimustenhallintajärjestelmien hankintatilanne yliopistoissa 10/2006 (pdf)	http://www.virtuaaliyliopisto.fi/data/files/AOR/AOR2/Sopimuksenhallintajärjestelmien_hankintatilanne_yliopistoissa_10_2006.pdf
Sopimustenhallintatutustusten vertailu	http://www.virtuaaliyliopisto.fi/kokousymparisto/doc/10421
Tampereen alueen julkaisuarkiston käyttötapausskenaarioita 2/2009 (pdf)	http://www.vy.fi/data/files/aor2/Tampereen_alueen_julkaisuarkiston_kayttotapausskenaarioita.pdf
Tampereen alueen julkaisuarkistoselvitys 2/2009 (pdf)	http://www.vy.fi/data/files/aor2/Tampereen_alueen_julkaisuarkistoselvitys.pdf
Tekijänoikeussopimustilanne yliopistoissa" 5/2006 (pdf)	http://www.virtuaaliyliopisto.fi/data/files/AOR/AOR2/Raportti_tekijanoikeussopimustilanteesta_yliopistoissa_06-06-2006.pdf

Hankehakemus

Verkko-oppimateriaalien oikeuksien hallinnan, jakelun ja löydettävyyden kehittäminen kansallisessa virtuaaliyliopistotoiminnassa

Hanketyyppi: Tietoyhteiskuntahanke

Osallistuvat organisaatiot:

- Jyväskylän yliopisto (koordinaattori)
- Helsingin yliopisto Joensuun yliopisto
- Oulun yliopisto
- Tampereen teknillinen yliopisto
- Tampereen yliopisto
- Suomen virtuaaliyliopiston palveluyksikkö

Kuvaus:

Verkko-opetuksen ja oppimateriaalien yhteiskäyttöisyyden edistäminen on Suomen virtuaaliyliopistostrategian 2005 – 2010 yhtenä tavoitteena. Strategista tavoitetta edustava asianomistajaryhmä, joka on muodostettu virtuaaliyliopistotoimintaa harjoittavien korkeakoulujen piiristä, on analysoinut syksyllä 2005 toimialansa suurimpia haasteita ja kehittämiskohteita. Keskeisimmiksi yhteiskäyttöisyyttä ja yhteiskäyttöisten materiaalien tuotantoa vaikeuttaviksi pullonkauloiksi ovat osoittautuneet:

1. oppimateriaaleihin liittyvien oikeuksien hallinnan kysymykset
2. aineistojen jakelun ja löydettävyyden puutteet
3. oppimateriaalien tuottajien meritoitumiseen johtavien laatua varmistavien julkaisutapojen ja menettelyjen (referee-toiminta) puutteet.

Tällä hetkellä ei ole käytössä riittävän yksinkertaisia tapoja ja välineitä yliopistoissa tuotettujen oppimateriaalien saattamiseksi yhteiseen käyttöön. Materiaalit ovat vaikeasti löydettävissä. Niiden käytettävyyttä vaikeuttaa usein myös, ettei niiden yhteydestä löydy yksilöityä tietoa siitä, millä ehdoilla materiaali on käytettävissä tai mihin käyttöön se on suunniteltu.

Tämän yliopistojen yhteisenä valmistelutyönä vuosille 2007-2009 suunnitellun hankkeen tavoitteena on ratkaista kohtiin 1 ja 2; oppimateriaalien oikeuksien hallintaan, jakeluun ja löydettävyyteen liittyviä kysymyksiä.

Hanketta koordinoi Jyväskylän yliopisto (kirjasto). Muita osallistujia ovat Helsingin yliopisto, Joensuun yliopisto, Oulun yliopisto, Tampereen teknillinen yliopisto, Tampereen yliopisto ja Suomen virtuaaliyliopiston palveluyksikkö.

Hanke kytkeytyy tiiviisti kohtaan 3, julkaisujen arvioinnin menettelyt, hoitavaan hankkeeseen, jota koordinoi Lappeenrannan teknillinen yliopisto. Hankkeella on myös kytkökset HAKA-käyttäjähallinnan infrastruktuurin sekä Open Access -toiminnan ja semanttisen webin kehittämiseen. Hankkeessa hyödynnetään olemassa olevia yliopistojen tietojärjestelmiä ja mm. kirjastoverkossa käyttöön otettuja ratkaisuja keskitetyssä tiedonhaussa (NELLI-portaali) ja digitaalisten aineistojen hallinnassa (Doria). Keskeisiä sidosryhmiä ovat Kansalliskirjasto ja muut yliopistokirjastot, yliopistojen IT-johtajat sekä Tieteen tietotekniikan keskus CSC.

Osa tietojärjestelmäratkaisusta ja sen kehitystyöstä ostetaan alihankintana. Hankinta kilpailutetaan.

Tavoitteet

Hankkeen tavoitteena on helpottaa yliopistoissa tehtävien verkko-oppimateriaalien tekijän- ja käyttöoikeussopimusten tuottamista, mahdollistaa oikeuksien hallinnointi ja tukea oppimateriaalien kontrolloitua saatavuutta. Päätehtävinä on tuottaa suosituksia ja pelisääntöjä yhteiseen käyttöön sekä kehittää yhteisiä käytänteitä ja niitä tukevia tietojärjestelmäratkaisuja. Hankkeessa otetaan huomioon koko aineistotuotannon ketju tuottamisesta, hyväksymismenettelystä ja teknisestä julkaisemisesta materiaalin käyttöön ja arkistointiin asti.

Hankkeen tuloksena syntyy pilotti järjestelmästä, jolla voidaan huolehtia verkko-oppimateriaalien tekijän- ja käyttöoikeuksien hallinnasta suomalaisissa korkeakouluissa. Järjestelmä laajentaa kansalliselle tasolle ns. julkaisuputken ideaa, jota on kehitetty Jyväskylän yliopistossa. Putken avulla voidaan materiaalin kuvailutietojen sekä tekijän- ja käyttöoikeussopimusten muodostaminen liittää suoraviivaisesti materiaalin julkaisemisen yhteyteen. Jokaiselle materiaalityypille (esim. elektroniset julkaisut, videoaineisto) voidaan rakentaa omanlainen, sitä hallinnoivan organisaation tarpeiden mukainen julkaisuputki. Putket ja dokumenttivarastot ovat paikallisia, mutta aineistojen jakelu tapahtuu keskitetysti NELLI-portaalin ja Doria-järjestelmän kautta. Tieto tekijänoikeuksista on saatavilla aineiston haun yhteydessä.

Järjestelmän avulla voidaan tehostaa korkeakoulujen verkko-oppimateriaalien sopimusten hallinnointia sekä tarjota käyttäjätasoisesti asianmukaista tietoa materiaalin käyttäjien oikeuksista ja velvoitteista. Sopimusten hallintaa yksinkertaistamalla yhteisin varoin tuotetun verkko-oppimateriaalin sopimustilanteesta ja käytöstä saadaan keskitettyä, ajantasaista tietoa ja sopimusten räätälöintiin käytettävää työmäärää voidaan vähentää.

Kehitettävää järjestelmää voi käyttää kansallisen tason lisäksi paikallisessa julkaisutuotannossa.

Etenemissuunnitelma / vuosi

2007

- Eri käyttöyhteyksiin soveltuvien käyttöoikeussopimusmallien tuottaminen – pohjana Suomen virtuaaliyliopiston palveluyksikön vuoden 2006 TTS:ään merkitty kartoitus yliopistojen tekijänoikeussopimusten ja käytäntöjen tilanteesta yhteiskäytön näkökulmasta.
- Sopimusmallien pohjalta rakennettava suositus käyttöoikeuksien kuvaustietoformaattiksi.
- Kartoitus verkko-oppimateriaalien identifioimiskäytännöistä. Suositus aineistojen identifioimisesta.
- ”Pienimmän yhteisen nimittäjän mukainen” suositus yhteiskäyttöisten verkkomateriaalien kuvailutiedoista.
- Videomateriaalien kuvailutietoformaatin kehittäminen hyödyntäen yliopistojen Victor-videoaineistojen kommentointijärjestelmän kehitystyössä ja käytössä saatuja kokemuksia.
- Verkko-oppimateriaalien oikeuksien hallinnan tietojärjestelmäratkaisun kehittäminen alkaa. Pilottijärjestelmä Jyväskylän yliopiston käyttöön.

- CSC:n HAKA-infrastruktuuriin perustuvien käyttäjähallinnan ratkaisujen kehitystyö alkaa.

2008

- Verkko-oppimateriaalien julkaisuprosessin määrittely hankkeeseen osallistuvissa yliopistoissa.
- Aloitetaan julkaisuputkien kehittäminen hankkeeseen osallistuville muille yliopistoille - pilottijärjestelmät otetaan käyttöön.
- Tietojärjestelmien rajapintojen määrittely.
- Tietojärjestelmäratkaisujen liitântöjen toteuttaminen (oikeuksien hallinta, julkaisuputket, Doria, NELLI).
- CSC:n HAKA-infrastruktuuriin perustuvien käyttäjähallinnan ratkaisujen kehitystyö.

2009

- Tietojärjestelmäratkaisujen liitântöjen räätälöinti korkeakoulujen tarpeisiin.
- Hyväksymismenettelyjen ja laadunvarmistuksen käytântöjen kytkeminen järjestelmään.
- Julkaisuprosesseihin nivellettävä tiedotusmalli yhteiskäyttöisten oppimateriaalien saamisesta yliopistoyhteisön tietoon.
- Järjestelmien testaus ja arviointi, jatkokehitystyö.
- Soveltamis- ja käyttöohjeet, käyttäjäkoulutus, dokumentaatio.
- Järjestelmä tuotantokäyttöön kuuteen yliopistoon, esittely kansainvälisillä foorumeilla.
- Tutkimus järjestelmän kautta saatavien verkko-oppimateriaalien käytöstä opetuksessa käytettävien ohjelmistojen ja järjestelmien kanssa.
- Suunnitelma rahoituksen päätyttyä
- Järjestelmien ylläpito hoidetaan paikallisesti.
- Käytön laajentaminen muihin yliopistoihin ja ammattikorkeakouluihin.

Rahoitus

	2007	2008	2009	2010
RAHOITUS YHTEENSÄ (1000 €)	262	264	259	0
YO	95	96	94	0
OPM	167	168	165	0
Suomen Akatemia	0	0	0	0
Tekes	0	0	0	0
Muu yksityinen	0	0	0	0
Muu julkinen	0	0	0	0
EU (sis. kansallisen rahan)	0	0	0	0
MENOT YHTEENSÄ (1000 €)	262	264	259	0
Palkkakulut	160	164	168	0
Laitekulut	3	3	2	0
Matkakulut	4	3	5	0
Tilakulut	5	6	6	0
Muut kulut	90	88	78	0

Etenemissuunnitelma / vuosi – roolituksen, henkilöressurssien hahmotelmaa

2007

- Eri käyttöyhteyksiin soveltuvien käyttöoikeussopimusmallien tuottaminen – pohjana Suomen virtuaaliyliopiston palveluyksikön vuoden 2006 TTS:ään merkitty kartoitus yliopistojen tekijänoikeussopimusten ja käytäntöjen tilanteesta yhteiskäytön näkökulmasta.
- (7 htk – JYK 3 kk + Tay 3 kk + muu)
- Sopimusmallien pohjalta rakennettava suositus käyttöoikeuksien kuvaustietoformaattiksi. (3 htk – JYK 1kk + Tay 1 kk + muu)
- Kartoitus verkko-oppimateriaalien identifioimiskäytännöistä. Suositus aineistojen identifioimisesta. (2 htk – tekijä määrittelemättä)
- ”Pienimmän yhteisen nimittäjän mukainen” suositus yhteiskäyttöisten verkkomateriaalien kuvailutiedoista. (3 htk – tekijä määrittelemättä)
- Videomateriaalien kuvailutietoformaatin kehittäminen hyödyntäen yliopistojen Victor-videoaineistojen kommentointijärjestelmän kehitystyössä ja käytössä saatuja kokemuksia. (2 htk - TTY)
- Verkko-oppimateriaalien oikeuksien hallinnan tietojärjestelmäratkaisun kehittäminen alkaa. Pilottijärjestelmä Jyväskylän yliopiston käyttöön. (9 htk – JYK 7 kk + 1 kk Tay + muu)

- CSC:n HAKA-infrastruktuuriin perustuvien käyttäjähallinnan ratkaisujen kehitystyö alkaa. (3 htk - TTY)
- Koordinointi (12 htk – JYK)
yht 41 htk

2008

- Verkko-oppimateriaalien julkaisuprosessin määrittely hankkeeseen osallistuvissa yliopistoissa. (3 htk – JYK 1 kk + muu 2 kk)
- Aloitetaan julkaisuputkien kehittäminen hankkeeseen osallistuville muille yliopistoille - pilottijärjestelmät otetaan käyttöön. (8 htk – JYK 6 kk + muu 2 kk)
- Tietojärjestelmien rajapintojen määrittely. (6 htk – JYK 3 kk + muu 3 kk)
- Tietojärjestelmäratkaisujen liitântöjen toteuttaminen (oikeuksien hallinta, julkaisuputket, Doria, NELLI). (8 htk JYK 5 kk + 3 muu)
- CSC:n HAKA-infrastruktuuriin perustuvien käyttäjähallinnan ratkaisujen kehitystyö. (5 htk - TTY)
- Koordinointi (12 htk - JYK)
yht. 42 htk

2009

- Tietojärjestelmäratkaisujen liitântöjen räätälöinti korkeakoulujen tarpeisiin. (6 htk – JYK 3 kk + muut)
- Hyväksymismenettelyjen ja laadunvarmistuksen käytäntöjen kytkeminen järjestelmään. (1 htk – hoituu osin Lappeenrannan hankkeen kautta)
- Julkaisuprosesseihin nivellettävä tiedotusmalli yhteiskäyttöisten oppimateriaalien saamisesta yliopistoyhteisön tietoon. (3 htk – tekijä määrittelemättä)
- Järjestelmien testaus ja arviointi, jatkokehitystyö. (5 htk – tekijä määrittelemättä, JYK:n ulkopuolinen arviointi?)
- Soveltamis- ja käyttöohjeet, käyttäjäkoulutus, dokumentaatio. (5 htk – JYK 4 kk + Tay 1 kk)
- Järjestelmä tuotantokäyttöön kuuteen yliopistoon, esittely kansainvälisillä foorumeilla. (6 htk – JYK 5 kk + muu 1kk)
- Tutkimus järjestelmän kautta saatavien verkko-oppimateriaalien käytöstä opetuksessa käytettävien ohjelmistojen ja järjestelmien kanssa. (5 htk - TTY)
- Koordinointi. (12 htk - JYK)
yht. 43 htk

